

HID

A TARTALOMBÓL

FEHÉR FERENC HAT ÚJ VERSE — DEBRECZENI JÓZSEF: BOCCACCIO MEGÖREGSZIK — CSEPE IMRE KÉT VERSE — LÉVAY ENDRE SZATÍRIKUS NOVELLAJA — NOVÁK SZIMICS: MESE A KÁRÓ ALSÓRÓL — SINKÓ ERVIN: JÓ BESZELGETÉS — MAJTENYI MIHÁLY RICHARD WRIGHT AMERIKAI NÉGER ÍRÓRÓL — B. SZABÓ GYÖRGY AZ ISZONY IDILLJÉNEK NOVELLISTA KÖLTŐJÉRŐL

A NYELVEK ÉLETE — KÖNYVSZEMLE — KÉPZŐMŰVÉSZET — MŰKEDVELŐ SZÍNPAD

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

2

T A R T A L O M

FEHÉR FERENC: Hat vers	— — — — —	539
DEBRECZENI JÓZSEF: Boccaccio megörekszik	— — — — —	566
CSEPE IMRE: Két vers	— — — — —	568
LÉVAY ENDRE: Corporatio Theresianum	— — — — —	569
ZÁKÁNY ANTAL: Három vers	— — — — —	573
NOVÁK SZIMICS: Mese a káró alsóról (részlet)	— — — — —	576
SINKÓ ERVIN: Jó beszélgetés	— — — — —	580

KILÁTÓ

MAJTÉNYI MIHÁLY: Néger a nógerek között	— — — — —	588
---	-----------	-----

MULT ÉS JELEN

B. SZABÓ GYÖRGY: Az iszony idilljének novellista költője (Gelléri Andor Endre)	—	592
--	---	-----

A NYELVEK ÉLETE

BALÁZS-PIRI ALADÁR: A nyelv keletkezése	— — — — —	594
---	-----------	-----

KÖNYVSZEMLE

Egy élet rendje — Marcel Arland regénye, Nopok 1954	— — — — —	598
Vallomás egy új nemzedékről — Wolfgang Borchert elbeszélései, Omladina 1954	— —	598
FRANC KAFKA: Átalakulás, Epoha 1954	— — — — —	599
BORI IMRE: Parasztkirályság — Németh István novellái — Testvériség-Egység kiadás 1954	— — — — —	599

KÉPZŐMŰVÉSZET

Rippl-Rónai József (b)	— — — — —	601
------------------------	-----------	-----

MŰKEDVELŐ SZÍNPAD

KARINTHY FRIGYES: A fürdőorvos — Egyfelvonásos színmű	— — — — —	87
BIRÓ LAJOS: Hulló csillagok — Egyfelvonásos színmű	— — — — —	89
(Ügyelő): Miért nem emelkedik a műkedvelő színjátszás színovanala	— — — — —	91
BÁLINT ISTVÁN: Ösbemutató műkedvelő színpadon	— — — — —	93
Műkedvelő jubileum	— — — — —	94

KÉPEK

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF: Interieur	— — — — —	címlapon
Apám és Piacsek bácsi vörösbor mellett	— — — — —	
Pasztell	— — — — —	575
Kávéház	— — — — —	591
Szomorú Friss István	— — — — —	597
Családunk	— — — — —	600
Miss Duncan	— — — — —	94
Akt		
Öreganyám		

Fehér Ferenc:

Hat vers

...És szőke haja nőtt a fűnek

A HATÁRBAN szemerkélt a kócos eső
és messze a temetőárokban
szőke haja nőtt a fűnek.
A fölbukott öreg földön
nagy lábú fölhek léptek át
(köpenyük beillett volna
szemfedőnek).

A nádkunyhón lógott a
motolla tolla.

Ültem a szalmahordó kosárban
s körülvettek tépett
térdepölő napraforgó fivérek.

Innen láttam az egész világot —
a falu mosott, bádogos tornyát,
útszélen eperfák gőzölgő kontyát,
az ólmos ég öntött harangját,
s a bosztány hajlatában
bukdácsoló apám kalapját.

(... A DINNYÉK elgurultak
botja hegyével görgette őket
rokkant volt a helypénzszedő
falábú bajszos bácsi
s a zárda nyitott ajtaján
meleg levelesszag áradt
mikor a toronyóra rádőlt a piacra.

Milyen jó, gondoltam,
hogy nincs varázsszeme apámnak:
anyámat árokba vágná,
amért elgurultak a dinnyék.)

Összekuporodtam
fagyottan.

(KÖKADT nyárdéli órán
ittjárt és meglegyintett
a meztelen, habtestű
Sejtelem,
aztán fogta a csalánzsákot,
sőhajtott
és terhét vállára vette.
Csak ekkor vettem észre,
hogy szakadt szoknyáját
tizenkét fiúcska fogja.)

Apám ásójából
hulltak,
egyre hulltak
a sáros sárgarépak.

(EGY DINNYÉMÉRT kínálták
minden üdvösségük
kereknyakú kis utcabeli lányok
s ahogy utánuk nyúltam
karjuk karaj kenyérré váltott
s szaladtak vissza
lobogó hajjal
a hosszú dülőúton.)

Így találkoztam a csenddel.

(Fülembe berúgott dongó dongott
dongás dalt a dinnyehéjjről
szivárványszín szitakötők
kelepeltek el
a júliusi ég
szédítő vizében
s a Nap izzó korongjára hullva
elolvadtak
mert tüzes virágnak vélték
a porból...

KENDERTÁBLA páralott messze,
láttam a vágók szutykos ingét
s a szuszogó sünöket
amint a sarló éle elé sietnek
piros hasukkal, hűvöst remélve,
mert perzselt a Földkemence
és kényes bogárcák
babvirágba bújtak,
a lencse bózójában
pihegett a gyík,
a maghagyma gömbjéről pedig
harangszókor, délben,
kinyúlt
s a Délibáb vizébe hullt
egy csalódott bogárka...)

Így találkoztam a gyással.

Néztem apámat,
hogy beszélget
egy reparakással.

(A BOGÁRKÁT eltemették a hangyák.
Nyüzsgött a gyászoló sereg.
Gyászukban szétszedték karcsú tagjait
szélbe szórták szikra szárnyait —
gondoljátok meg, emberek!

Gondoljátok meg:

magamra hagyott a Táj e bús halálai
dínnyeindák közt kúszó elmulással
magamra hagyottan örökön
hallgattam ott a dinnyeföldön
s estefelé a gyász után
feledtem mi volt délután
kocogtam haza a hűvös porban
félelemtől félig holtan
szedtem sebes aprócska lábam
az égvilágért meg nem álltam
mert csontvázak táncoltak
temetőkanyarban
csengő zenére
megbomoltan
s csak késve
kiskapunkban
vettem észre
hogy két pléhtányér cseng
karomon a
karkosárban.)

Így találkoztam a félelemmel.

Jött felém a föld végeről
megismertem a lépéséről
apám az izmos istenember.

1955.

Mint akit ottfelejtnek...

FELÉNK korán hal el az ősz.
Alig krohácsolt itt a járdán nemrég
s papucsá nyomát egy ködös hajnalon
ködmönös asszonyok télbeseperték.

A NAP odasütött még a fal tövébe,
tüzet lehelt s leguggoltunk köréje,
aztán az angyalkák megrázták dunnájukat
s a villanykaró pipája kupakján
megült a szűzi hó.

A SZÉL megpengette a hasas drótokat,
s zümmögött a görcsös, kan karó,
míg vitt a kátyús vén köves
rázós, emlékes zöldköves,
felhőkbe nyúló sávja...

PIROS SZÍVEMEN a szépség pihent meg.
Lebbenő, fátylas tündérek üzentek
arról, amerre hívtak a póznák.
Környező tanyákon kutya ugattak,
s fölöttem károgó varjú csapatnak
gyászhada zúgott.

... Vajjon ki hallja meg, ha akkor
téli bácskai alkonyatkor
A tél miatt,
elsírja magát egy gyermek?
a fagy miatt,
a zúgó-búgó drót miatt,
s mert orra előtt tornyosult
az órjas kristály hókupac...

SÍRTAM, mint akit ottfelejtnek.

1955.

Az ablaknál Lajcsi aludt...

AZ ABLAKNÁL Lajcsi aludt
két kecskelábon.
Már nem is tudom,
más volt-e társa...
Zuzmarás éjszakákon
bejárt hozzá a szél
szépen muzsikálva.
Elhallgattam helyette is,
pedig az én ágyam
a fakó Krisztus-kép alatt vetették...
Nézett rám lámpaoltásig a kép,
és falvédőről a cérnafecskék.
Aztán a kuckóban sokáig dorombolt,
majd lábomhoz simult a Mica.
Sarokban szakajtóba pergett
éjjeltájt a csöves kukorica.
Kopott nyoszolya alatt
poszogott a moslék
és szagától berúgva
egymásrahullva
aludt két durva
kiszolgált bakancs.

Mit tudom én már, mért fáj,
hogy reggel valaki főlúzza őket...

SÍMOGATTAM rostos kenderhaját
mellettem a falvédőnek.

1955.

Télbe ingatta fejét...

OLYAN RIADT volt szegény anyánk,
és olyan fáradott —
búcsús betlehemi képen néznek így
szelíd állatok.

Olyan bú követte minden lépteit,
s olyan árvaság —
télbe ingatta fejét, mint szilvát
száraz, árva ág.

Bánata nem fért a
kerek nagy ég alatt —
téli napfénybe néznek így
fehér házfalak.

Olyan szép volt az arca,
s olyan szenvedő —
ünnepkor hallgat így
felénk a temető.

Egy szőke fiúcska
ölébe kutyorog.
Vasárnap. Mesélnek
birsalmás bútorok.

OLYAN FURCSA, hogy mindez
már régen elveszett —
a felnőtt én vagyok
és ő a kisgyerek.
Hányszor elűzött valaha
és sírtam egymagamban —
most lábom alatt a föld sír,
mert magárahagytam.

1955.

Egy hajnalban...

EGY HAJNALBAN a hó szobánkba
[világolt,
ablakfán hosszan cinelt a szél.
Háztetőn szenvedőn nyivákolt
a korhadt csatorna-szél.

Mint pányvázott lélek, hánykolódott,
majd levált a kertkapu.
Valahol a böllér kivette kését,
s mint akit földretepernek —
meleg alomján meglapult dermedt
döbbenettel egy báránynyi gyermek...

Hideg karokkal átölelte egymást
a céda kotla és a kölyök katlan,
s így fogták egymást hosszan, visszavon-
[hatatlan,

míg kigyúlt az ég a fák fölött
pirosló bimbós mellel,
s bámulták vacogó házikók
pörkölt ablakszemekkel...

Anyám úgy úszott felénk a reggel
[tengerében:
a gőzölgő tál áldozatát kinyújtott kezében
áhitattal vitte...
és vörös virágokkal hullt be nyomában
a hó szép kiömlött lisztje.

1955.

Elégia a klumpákról...

KLUMPÁK, ti tompa, lomha gályák!
most merre eveztek?
Falusi utcák, hullámozó járdák,
ti bánat folyói!
most szóljatok:
Sajog-e még a leláncolt lábak nyerge,
ha verik a furcsa indulót
hajnalrakelve?

Elszabadult evezős, én,
újmódi béres,
még álmodom néha:
kisért kiskocsmák küszöbén
kikötött klumpák
meleg karéjja.

... Két hamuszín vén: Nyitott sírok...
Mellettük lapít egy félszeg.
Hátából húsz tél haragja
szíjját hasított, —
orra betört,
bele szalma.
Pántolt párja vigasztalja...
Ásít egy másik
öblös torokkal. Szétfeszül szinte.
Nyakig csupa suba...
Párja — kövér tyúk. Csak hogy nem
kotyog...

(Lesnek rá lógó nyelvvel
lompos napszámos-klumpák,
méla komondorok!)

Nyikkan egy kuka klumpa nyirkos
szájüreggel.
Mondaná: „Megértem megint egy reggelt!”
de csak szűköl,
s mint hű eb —
a nyíló ajtót lesi.
... Két sárga klumpácska klottyán
közéjük,
s egy kisgyerek orrát az üvegre teszi.

Nem nyit be, nem is szól,
de hogyha szólna,
négy dermedt kismadár volna
négy röppenő szava:
„Éd'sapám, gyűjjön má' haza!”

Klumpák, vén téglajárdák
téli gyászfogatja,
nyomodat a bánat
hóval hullogatja,
s könnyével egy gyerek...
Amerre kocognak e kívájt koporsók,
fogatok össze, ti megvetett utolsók!
e felséges menet megett:

Egy kalácsnyi kis szívet kettébeszeltek
a gőgösek, a gyerekszobában-neveltek,
egy pár csoszogó klumpácska miatt...

Oly galádul törtek reám a fényes-
cipőjű véres kis fenevadak:
rugdalták a klumpák, kincsem, ereklyém,
hogy táncolt az óvoda-udvar talpam alatt,
és mikor elterültem,
vörös harangként borult fölém az ég...

Fülembe ólmot önthet a felnőtt okosság,
s bárha fülembe a szórt már férgek
sodorják —

halálon túl is hallja még
s zúgatja e két kagyló a vad röhejt,
mely akkor felszakadt
fölöttem...

Hinnétek-e ma, hogy csak ez fájt:
nem nyúlt senki karja értem —
egy pajtás nem akadt
köröttem!...

Klumpák, vén téglajárdák
téli gyászfogatja!
nyomunkat már rég
az eb se ugatja,
és hó se hullja...
Kis gazdád egy télen messzire nézett,
aztán tűzbevetett, s emléked elégett
kalácsnyi szívével,
ezelőtt tíz évvel,
a lángokbahullva...

1955

Debreczeni József:

Boccaccio megöregszik

A sarokba telepedett, egészen a sarokba, egyikébe amaz öblös, flórenci karos-székeknek, melyeknek puha az ülük, simogató és mély, mint nyugvó ég kárpítja Fiesole dombjai felett. Ó, Fiesole...

— Messer Giovanni, ön itt?

Fiametta volt, Leánya ama másik Fiamettának, kinek Maria d'Aquino az igazi neve és más embernek volt már felesége, midőn szerelmébe fogadta őt a nagy dögvész idején, anno 1348, mikoron ama pajzán történetkéik íródtak kikapós menyecskék, valamint képmutató, buja papok viselt dolgairól.

— Messer Giovanni, — csicsergett a lány — mily boldog vagyok, hogy látom!

Bájjal, mosolygósan bókolt a krónikás előtt. Választékos volt, kecses és finom. Türkizsín selyem pompázott testén. Imént kísérté volt helyére bizonyos Benevento nevezetű, széptermetű ifjú, aki, ki tudja, minő cudar istentelenségeket suttozhatott fölébe tánc közben, mert mosoly virágzott arcán, keble pedig nyugtalan himbált a fuvolák hízelt ütemeire.

— Szakasztott az anyja — sóhajtott borultan a messer, ki sok sok év óta mindig szerelemmel gondolt az ambróziaakú hölgyre. Lehunyta szemét és a nápolyi Partenone mesekertjeit látta. A virágzó sétányokat, a nevezetes cour d'amourok mulatozó, novellázó társaságait, hol is Fiametta tartotta szóval őket, Fiametta, az édesanyja a sudár virágszálnak, ki mostan im, kacagón illeg előtte.

Mily csábító is volt akkoron a tavasz, a szörnyűséges döghalál kerítő tavasza! Mint sietett élni, szeretni, alélni a lélek! Mily rejtélyesen mosolygott Fiametta az ifjú krónikásra, ki a partenonei liget cifratámlás padjára terítette sűrűn telirótt lapjait. A pokol tüzére való történeteket jegyezte rájuk, a kacagó csoportok feledtető történeteit, mert nem volt jó gondolni a fekete halálra, melyet kolerának is neveztek némelyek.

— Virággá cseperedtél gyermek! — duruzsolta a messer és régi, vetkeztető tekintetével mérte az ifjú lányt.

— Köszönöm! — bókolt Fiametta — Anyám azért szebb volt, úgy-e?

Am inyére találhatott az édes szó, mert közelébb libbent messer Giovannihoz és megcirógatta a szürkülő borostákat, kislányosan, mint régen, tizenkét éves korában, mikor annyit sétáltak együtt, a tündéri Baia arany fővenyén, anyja, ő meg a messer. Ilyenkor rendszerint messzire küldték játszani és ő nem mert visszanézni a lugas felé, hol messer Giovanni szépelgett anyja oldalán.

— Szebb volt, igaz, de te szebb vagy. — mondá nyomatekkal a messer.

Fiametta nevetett rajt, holott a férfi könnyezni kívánt volna inkább. Mert, mint mostantájt annyiszor, megint az ifjuság jutott eszébe, mely visszahozhatatlan iramlott el immár, mint Nápoly öble felett a sebes sirályhad.

Nézték a táncot. Messer Giovanni köszvényes combján ütötte a taktust és tekintetét néha ottfelelte Fiametta lábacskaín. Öregedő szeme káprát vetett a parányi cipellők látványától.

A lány a messer műveiről kezdett áradozni. Emlegette a Filocolot, az Ametot a Teseide-t a Ninfale Fiesolanot a Dekameron s a többi mind. Szereti, betéve tudja őket — árulta el.

Ez jól esett, ámbár, messer Giovanni sohasem tudott egészen megbocsátani az időnek, mely évek tolvajtarisnyájába gyűri a fiatalságot, de többet a költői di-csőségénél nem ad cserébe érte.

Most mégis felvillanyozta a művésztének szóló elismerés is.

— Emlékszel-e, mondjuk, a kilencedik nap valamely meséjére kicsi Fiametta? — kérdezte később elgondolkozva. Eszrevétlen bele is csipett a kérdéshez a türkizsín selyembe. A gálans enyelgéseknek hisz még mindig tudora volt, miként azt késő, józan századoknak is ékesen bizonyítandják a nápolyi novellák.

Fiametta cipellői tovább ütötték a muzsika lebke ütemét.

— Dioneo történetére? — kacagott

— Arra.

— Szól pedig úgy-e, ama kutyafülű papról, Donno Gianni nevezetűről, ki kancává változtatta az együgyű tresanti menyecskét. A férje meg csak nézte egy darabig, de aztán...

Pirulva hallgatott el.

A messer gyönyörrel, gyűltan hallgatta és alattomban megérintette borostáival a lány hónyakát.

Fiametta arcon legyintette legyezőjével:

— Javíthatatlan öreg fiú! — incselkedett — Mit csinál? És miféleképpen meséltet velem?

A teremben kiöntött a kedv, féktelenül, mint a szökőár. Éjfél lehetett már; a serlegekben nehéz szicíliai borok vesztegettek a mámort, rózsákkal és kenyérgalacsinnal dobálták egymást a vendégek: A padlón garmadában hevert a poshadt rizs-por.

A Benevento nevű ifjú lépett Fiamettához és új táncra hívta.

Messer Giovanni magára maradt karos-székével. Egyideig még nézte a kavargó tömeget; izgató színek és rohanó árnyak villantak előtte. Azután összefolyt minden: szemei lassú, öreges álomra záródtak, mint a piazzák rozsdás, nehéz boltajtói, melyek mögött kalmárok rakosgatják polcaikra a kalózhajók kincseit.

Fiametta így találta visszajövet: félig nyílt, petyhüdt szájjal nyáladzón, kényelmetlen szundításban. Hortyogott, ami mód nélkül mulattatta Fiamettát.

— Éljen a tánc, Florenc és a szerelem! — kiáltott dévajul az alvó fülébe és szemével cinkosan vágott az öntelten mosolygó Benevento felé.

A messer felriadt.

— Elaludtam — motyogta szégyenkezve — Hőség van és fáradt vagyok.

Köpenye után nyúlt.

— Már távozik messer Giovanni? — sajnálkozott Fiametta.

— Későre jár és a Pombino sikátorain kell átvágnom. Nem nagyon bátorságos arra, — tette hozzá — a brávók... Tegnapelőtt is azon a tájon találták vérében Vicenzot, az ötvöst.

Messer Giovanni Boccaccio lehajtott fejjel, borzongva, lépett ki a hűvös csillagfénybe. Már nem érzett álmodást, dacos volt, szomorú és lázadó. Otthon pedig új könyvbe kezdett ezen az éjszakán, melyet a „Korbács”-hoz címezett. Benne a nők nem angyalok többé, de sőt a test és lélek minden utálatosságának csúfságos edényei, valamint az ördögnek kerítői...

Ezen az éjszakán írta meg a „Corbaccio”-t vagy „Laberinto d' Amoret” és ezen az éjszakán öregedett meg gyógyíthatatlanul, anno 1363...

Rippl-Rónai József

Apám és Piacsek bácsi vörösbor mellett

Csépe Imre:

Két vers

Egy rózsához

*Szeretnék ezüstös harmatként
Rádhullni lágyan az esttel,
Mint bíboros égi táj,
Érintni ajkad csókom tüzével.*

*Szeretnék kebleden pihenni,
Mint mezőkön a nyári alkony,
Ajkadon könnyekben égni,
S hullni rád a roppant magasból.*

Ha velem jössz...

*Ha velem jössz én átveszem a terhed,
S elviszem az életeden túlra,
Ha új formát ölt szelid lelked,
Árnyban, fényben veled leszek újra.*

*Követlek a sorsod útján végig,
Bárhová visz pokolba vagy mennybe,
Mint enyhe lég az égtől éig,
Simogatva kísérlek a végtelenbe.*

Corporatio Theresianum

A belvárosi kisutcában lombos vadgesztenyefák hajlanak az ablakpárkányokra. Olajkép aranykeretben, akár valami régi családi emlék, amelyet a sóhajok tartanak életben. Virágos vadgesztenyék. De szép. Tavasszal ezek a virágok beintegetnek a lakásokba, ahol húszt esztendővel ez előtt jámbor polgárok morzsolgatták mindennapos életüket. A vihar már elült, mert nem buzog többé a vér, csak fáradtan folydogál, hogy bejárja útját, melyre a halkuló szív küldi nap-nap után. Csendélet, mint egy antik vázában hervadó virág, mellette ezüsfogantyús sétatálca, szarvasbőrkeztű, cugoscipő...

Ezek a gesztenyefák temérdek titkot ismernek. Ha valaki arra járna és megkérdezné tőlük, mi történt a döllyös nagyúr befüggönyözött ablakai mögött ahol a biedermeier fotójok fehér huzatban pihennek a vastag porréteg alatt, akkor elmondanák... Ha tovább vallatná őket és megkérdezné, mi történik a polgármester úr szalonjában akkor elmondanák... És ha valaki meg merné kérdezni, mi történt a paplak „bársónyszemű” lakójának fogadósobájában, akkor elmondanák azt is...

Így beszélgettem egy este az öreg gesztenyefákkal s elmondták nekem a régi történetet.

*

Ott, ahol a gesztenyefák egészen meghajolnak s ernyőként eltakarják az eget egy kis földszintes házacska áll. Inkább alig áll a lábán már, mert legalább száz esztendőt maga mögött hagyott. Mint valami régi kocsma, lapul a fején a nádföld mohás zölden és feketén, mert alaposan megviselte már az idő. Valamikor híres kocma volt ez, vetekedett a „Vörös ökörrel” meg az „Arany kakassal”, de nem abban, hogy itt mulatott volna Rózsa Sándor és Angyal Bandi, hanem abban, hogy itt söröztek a város előkelőségei; húzatták maguknak a búfelejtőt a kalandos éjszakák után, könnyet csalt a szemükbe a kuruc tárogató, tűzbe hozta őket a verbunkos és kitörő lelkesedéssel éltették Mária Teréziát, aki a vásárhelyi sorból szabad királyi rangra emelte a várost. Hát ilyen nevezet-

es mulatozások zajlottak régente Hombáros bácsi meghitt kocsmájában, mert romantikus nádfödele alatt szépen elringatta a vigadót a birodalmi álom. Különös ember volt ez az öreg Hombáros; nagy ünnepeken, amikor kicsípve szolgálta föl a sert, meg a jó, alföldi bikavért, lángolt benne a magyar; akkurátusan beszélt, ízes anekdotákat mondott el, együttlében vagy százat is, és váltig dicsérte a negyvennyolcasokat, amikor a kamarilla fülesei közül senki nem volt a közelében.

Ő, ez a Terézia-város: nagy lakomák, szépasszonyok meg a bikavér...

Akkor még fiatal volt, de sajnos, most már öreg. Elfutottak fölötte az évek, mint a darvak; fehérbe vonták dús haját, tömött bajuszát, meggörbödött a háta, rekedtes lett a hangja: mi maradt meg hát a régi szép időkből? Ez a nádfödeles rozoga ház, kiskert és a szőlő. A cégtábla lekerült a házról, a zsugátérek becsukódtak, — mintha az évekkel elvonult volna az élet...

Ma csönd van az utcában, de régen, ilyenkor, esténként...

Mesélj tovább gesztenyefa! — szóltam.

Így áll a kocma. Bent a falain már megrepedeztek az olajfreskók. Az egyik egy duhaj legényt ábrázolt, aki végigmuszikáltatja magát a falun, a másik a „Búsuló juhászt”, a harmadik a „Vágtató csikóst”, a negyedik — az már egészen elmosódott, nem is érdemes róla beszélni. Zárt ajtók mögött, bent a szobában még ott álltak a zöldrefestett otromba kocmasztalok, faragott székek tulipános díszítéssel, nagy cserépkorsók, gölöncsér-edények és a söntésből egy-két itce is előkerült.

Így hát igazán meghitt környezet volt ez a kiskocma ahhoz, hogy éjszakánként megtartsa benne összejöveteleit a Corporatio Theresianum: a kisvárosi jogi fakultás maroknyi magyar hallgatójának köre, akik magukkal hozták a gimnáziumból a heidelbergi diákélet könyvekből kiolvasott romantikáját és az iglói diákélet minden magyar virtusát. Kevesen voltak, de szépeket álmodtak. Különösen akkor álmodtak szépeket, amikor gyomorhullámmal mélyítette el az álmodót a bikavér.

Hetényi Béni, a corporatio seniora rop-
pant nagy becsben tartotta a multbanéző
lelkese­dést s mindig fennhangon hirdette:

— A multban kell keresnünk a jövőn-
ket. A vitézi ösökb­en, akik megmutatták
az utat, amely fölfelé visz.

— A Csaba vezér, mi?! Csakhogy a Ha-
dak Útja a csillagok között vezet — mondta
fanyar mosollyal Feri s megrázta szöke.
göndör üstökét.

— Silentium! — kiáltott a senior, kida-
gadtak nyakán az erek.

Mindig így kidagadtak, amikor mérges
volt és nagyokat akart mondani.

— Miért „Silentium”? — kérdezte Feri
— Hát nem így van?

A senior kicsit uralkodott magán, ne-
hogy megint ujjat húzzon Ferivel, aki egy-
szer már a szemébe mondta, hogy ha így
megy tovább, akkor ebből soha nem lesz
igazi egyetemista corporatio, hanem „Áb-
rándok köre”, s ha az így lesz, akkor ő in-
kább leteszi a juniori szalagot.

Nagy szó volt ez a „Corporatio Theresia-
num”-ban, megsértése mindannak, ami
szent és sérthetetlen. Hiszen az egyete-
mista kör nevét is azért kölcsönözték egye-
nesen Mária Teréziától, hogy történelmi
súlyt adjanak az egyetemista társulásnak.
Talán még arra is gondoltak, hogy kokár-
dát viseljenek a kabát hajtókája alatt, hadd
melegítse a szívüket, mert „a kisebbségi
élet nagyon hűvös és mostoha” — szokta
vált mondani Hetényi senior.

Erre aztán már nem szólt senki, ki is
mert volna szólni, amikor ő nagy dolgok-
ról beszél?

Majd minden esté­re jutott egy novella
meg néhány költemény; a novella hőse va-
lahol a láp világában járt, óriási fájdal-
mak és fekete halálok vették körül, szinte
suhogtak a kocsma csendjében a fekete
drapériák. Az egyik író a „Circum dede-
runt” írta mottónak a „Viaszszínű halál”
című elbeszélése elé és föl­vonultatta benne
Apokalipsis mind a négy lovasát. Az ar-
cok még jobban megnyúltak és a hangulat
még mélyebbre szállt, amikor Szöllősy
Gergely, a nyurga poéta fölemelkedett és
elszavalta „Odakünn a temetőben száraz
ágon kismadár” című versét Reviczky
Gyula után. Ezek a strófák olyan finoman
végigtapogattak az érzélem húrjain, hogy
egynémelyike majdnem föliajdu­lt bele,
mert Gergely, aki jobban tudott szavalni,
mint verset írni, ex abrupto mondta ver-
seit. És amikor szavalt, csak úgy magaelőtt
tartotta a papírt összegöngyölve, mint egy
költői szobor és bánatos tekintettel a sze-
mébe nézett egy-egy kiválasztott hallga-

tónak. A hatás mélységeihez még az is hoz-
zájárult, hogy szavalás közben dús hajának
egy tincse a szemébe hullott s ezt mind-
addig ott himbálta, amíg az utolsó strófát
is el nem sóhajtotta.

A maroknyi hallgatóság szinte belefá-
radt ebbe a lidércnyomásba; már nem is
tudták, hogy a kisebbségi élet ilyen nehéz,
vagy ennek a corporatiós irodalomnak a
gyászos ifjúsága az, amit elviselni nem
lehet.

A hallgatóság végiben Hombáros bácsi
is ott volt a feleségével. Megállt a koc-
maszoba szögletében, a „Búsuló juhász”
szomorú freskója alatt és onnan hallgatta
ennek a különös aranyifjúságnak a ke-
serveit.

Gerő tragikusan szorongatta az össze-
göngyölt papírlapot és elhaló hangon re-
begte:

„Temető
ó, te szomorú kert,
és a száraz ágon
ott fent
az a madár
hazatalál
a sírba...”

Utána ernyedten leeresztette a kezét és
hanyagul az asztalra dobta az átélés izzadt-
ságától átázott papírlapot.

Hombáros bácsinak valami a torkát szo-
rongatta. Ő maga sem tudta, hogy mi. Nem
állhatta tovább, mert kibuggyant belőle a
szó, akár a mellette egyik lábáról a má-
sikra álló öregasszony szeméből a könny.

— Keserves versek ezek, kérem! —
mondta...

Talán még folytatni is akarta volna mon-
dókáját, de Gerő poéta olyan villámló te-
kintetet vetett rá himbálódzó hajtincse
mögül, hogy azután nem merte többé ér-
zelmeit kinyilvánítani.

Ezzel a „komoly rész” véget ért.

(A corporatio szabályai szerint ugyanis
minden heti össze­jövétel „komoly rész-
ből” és „vidám részből” állt. Mert azt
mondta Hetényi Béni, hogy így van ez a
sorbonnei, a cambridgei, az oxfordi, meg
talán a prágai egyetemen is, hát akkor mi-
ért maradna ki a Corporatio Theresianum
programjából, amikor a bécsi egyetemi ha-
gyományok is vannak olyan híresek és pa-
tinásak, mint mondjuk a prágaiak, vagy az
oxfordiak. És a várost elnevezte az adomá-
nyozó uralkodónő Mária-Theresiopelnek.
Hát már ezért is méltó keretekben kell
ápolni a hagyományokat.)

A corporatio erre a napra nagy ceremóniát készített elő.

— „Gólya-avatás” lesz! — súgta az öreg a feleségének, — Gyerünk, siessünk a borral, mert megint megharagszik a Béni senior úr.

Régóta nagy gondban volt már a corporatio, hogy mi lesz az utánpótlással, mert a jogászok között nem volt olyan ifjú, aki legalább az irodalommal foglalkozott. Itt már mind a kilencnek megvolt a tisztsége, a seniortól egészen a pecsétőrig, csak Famulus nem akadt egy se. Így akármilyen profánul is hatott, kénytelenek voltak a serleg és a kardhordozásra az öreg Hombáros bácsit fölhasználni. Hogy ez ne menjen ilyen szegyeteljesen tovább, elhívtak két három gimnazistát: egy hetediket és két nyolcadikot, akikre azt mondta Feri: „Ha ló nincs, akkor a szamár is megfelelő!” A hetedikes egy ácsnak a fia volt, aki úgy csendben foglalkozott irodalommal, a két nyolcadikos pedig kitűnő énekes és jó ivó. A választással Gerő poéta is meg volt elégedve, mert abban a hiszemben ringatta magát, hogy lesz majd, aki fegyelemből legalább, de ájtatosan hallgatja verseit, és Feri, a junior is meg volt elégedve, mert ő mindig az énekesekre meg az ivókra gondolt.

Itt ültek most ők is, mind a hárman, az asztalvégen. A legutolsó helyen a hetedikes, mert a nyolcadikosok a magasabb osztály jogán egy székkal közelebb kerültek a karosszékkal ellátott asztalfőhöz.

Hombárosék kicsoszogása után Béni szakította meg a kínos csendet.

— Gyerünk Famulus! Vedd át a kardot és nyújtsd át a juniornak. El ne feledd, hogy ez is az avatás ceremóniájához tartozik.

A szigorú szólításra a hetediket előtötte a forráság. Hát hogy is csinálja most ő?! ... A kardot? Azt, a lovagi kard híján valahonnan kölcsönként rozsdás ulánus kardot? ... Fölkelt, odament és félszegen nyúlt, hogy átvegye...

— Ne a markolatát te nebuló! — kiáltott rá Gerő oktatólag, hanem vedd mind a két kezedbe, vízszintesen. mintha párnán vinnéd — mondjuk — a jogart... Te „gólya”!

A gimnazista fogta s így átvitte a kardot Ferinek. Ez rikkantva vette át s akkorát sújtott vele az asztalra, hogy mind a három gimnazista beleremegett.

— Silentium!

Nagy csönd támadt erre, ami azt jelentette, hogy Hombáros bácsinak meg a feleségének hozniuk kellett a serleget, a poharakat, meg a nagykorsót tele bikavérrel.

— Ugorj asszony! — mormogta az öreg. És odatették az asztalra a ceremónia kellékeit.

— Mivel egyetemi pellerinünk és süvegünk nincsen, az ivás jelképezi az avatás ünnepi aktusát, — mondta szigorú arccal a junior. — Itt a teli serleg, Famulus! Ivás jobbkézből! Ex! ... Egy cseppnek sem szabad kicsordulnia, mert ha kicsordul, akkor — nem lehetsz gólya!

A gimnazista zavartan szorongatta a serleget és kétségbeesetten nézte a benne lötyögő félliter bikavért.

— Ezt egyszerre! — kérdezte bátortalanul.

— Ex, ha mondom — kiáltott a junior, — mert mindjárt beléd öntöm.

Talán az ijedség kölcsönzött neki annyi bátorságot, hogy mind kiigya. Néhány csepp ki is csordult ugyan, de a junior úgy tett, mintha nem venné észre, nehogy a ráripakodással a diákokat még jobban megzavarja.

A másik két gimnazistának is ezt kellett végigcsinálnia. De elég jól ment, mert ők már tudták, hogyan kell a bort kortyolgatni, akár literes serlegből is.

Feri diadalmasan fölavatottnak nyilvánította ki mind a három fiút és hozzáfűzte kaján mosollyal, hogy „a másik avatás majd a Bánatos utcában történik, de ahhoz előbb bátorságot is kell szedniök a bikavérből”!

A jogászok is ittak. Jobbkézből ex-re le! ... És a bő torkokon leszaladó bor után harsogva fölzendült a dal:

„*Gaudeamus igitur,
Iuvenes dum sumus...*”

Harsogta mind... Gerő egészen kitátotta a száját és telitorokkal énekelt. Még a zsalugátereken is kiszűrődött a dal, a gesztenyefák közé, olyan hatalmasan szólt... Már hogyne szűrődött volna ki, amikor még az öreg kocsmáros is dúdolta a többivel:

„... *post iucundam iuventutem...*”

Hogy ez a sor az ifjúság gyönyöreit jelenti, azt az öreg nem tudta, de olyan szépen énekelték ezek a kigyulladt képű legények, hogy valóban gyönyörűség volt hallgatni. Elhallgatta volna ő estétől reggelig, csak a corporatio nem akarta így, mert amikor a második strófában a „Vivat academia”-ra került a sor és a professzorokat is éltetni kezdték, Szöllősy Gerő már a második serleggel is lehajtotta és a zseniknek kijáró szabadsággal fölkiáltott:

— Elég volt ebből a latin imádságból! Gyerünk iuventus a mi nótánkkal; és mindjárt rá is zendített:

*„Fölmásztam az eperfára,
Fölakadt a gatyám szára.
Gyere Rúzs, azt a rézangyalát,
Akaszd ki a gatyám szárát!”*

— Érzéssel! — kiáltott a junior, amikor újramezték a dalt. — Most előbb elénekeljük szomorúan, mint egy gyászdalt, aztán tragikusan, harmadszor vidoran, negyedszer pedig duhajul, hogy repedjenek meg a falak!

Zúgott és bűgött a dal, hol úgy mint egy falusi orgona, hol pedig úgy, mint a kintorna a vásártéren vagy a cirkusz előtt. Miután vagy tizszer elénekelték a „Gatyaciklust”, István, a legidősebb jogász — akit melleleg örökjogásznak neveztek, mert még egyetlen vizsgája sem volt — azt javasolta, hogy most énekeljék el az ő nótáját.

A junior észbekapott. Nagyot csapott az asztalra.

— Silentium! Ivás jobbkézből, ex!... Utána pedig „Kitették a holttestet az udvarra!”

... És így tovább, szölt a dal egészen kivilágos kivirradatig, úgy hogy a Corporatio Theresianum egészen belerekedt. Az öreg Hombáros bácsi meg a felesége csak hordta a bort, egyik korsót a másik után; nagy gyakorlata volt az öregnek ebben, tudta jól, hogy a bortól nem fullad meg az ember, mégha kétszer annyit is iszik, amennyi a gyomrába fér, mert ez az ő bora olyan, hogy ahol bement, ott ki is jöhet, akár a corporatiós terem kellős közepén.

Gerő poéta volt az első, aki elbocsátotta gyomrának drága tartalmát, utána mindjárt az örökjogász következett, majd a gimnazisták is szépen megkönnyebbültek, hogy nyugodtabban üljenek a helyükön, mert az „avatás estéjén” legalább ennyiben helyt kell álniok.

— Helyt állni Famulus! — kiáltott a junior.

Ámde a Famulus nem igen figyelhette a junior szavát, mert melléje telepedett Gerő, a poéta és egészen közlelől az arcába hajolt.

— Szeretsz te engem, egykomám! — kérdezte egészen bizalmasan.

A gimnazista mámoros tehetetlenséggel igent intett, mire a költő még közelebb hajolt, és egészen halkan duruzsolta a fülebe.

— Elmondok neked egy titkot!... De csak neked, senki másnak... Én — nem vagyok!

Meg se várta, hogy a gimnazista titoktartást ígérjen neki. Csuklott egyet, lefordult a székről és mély morgással elnyúlt az asztal alatt...

A többiek búsan rákönyököltek vagy ráborultak az asztalra és lassan, fogyó erővel és fogyó hanggal, de még mindig énekeltek:

*„Fölmásztam az eperfára,
Fölakadt a gatyám szára,
Csuha Rézi, azt a rezedáját,
Akaszd ki a gatyám szárát...”*

Aztán lassan ez is elhallgatott.

A zsalugáter résein besütött rájuk a nap és a sugarak ott játszadoztak az elheravasztott arcú fiatal gimnazisták szép fiatal fején...

Másnap az öreg Hombáros felesége mosta föl a Corporatio Theresianum nagy ceremóniás ülésének maradványait.

*

Mélyen bólogtattak a gesztenyefák a kis, nádfödeles ház portája előtt. Mintha mondan akartak volna még valamit nekem azokról az éjszakákról, amikor a zsalugáterek közül kiszűrődött dal, de nem szóltak, mert a napsugarak mindent megmutattak, amikor besűrödtek azon a kis ablakon...

Zákány Antal:

Három vers

Le a mélybe

Alszik a fa és
kövér terjeteg lombja
henyén boglyába dobva
pihen. —
A kúpja kicsit rozsdára festett;
takarózik a jó estnek
melegivel...

Szürke a föld, de
amott egy sötétlő foltja
mintha árnyéka volna
valaminek. —
Mintha a tó csókja lenne...
A délután valaki ide vette'
a vizet...

De nem. Ez egy üregnek a
szája: a képzelet véste:
Itt száll le a költő a mélybe —
a hazug —
dolgot keres melyeknek fölfült,
rossz fény-világon nincs szülőjük:
anyjuk.

Leszáll a költő a mélybe,
hol átkozott napok és holdak
üszke, im, föl-föllobbant
újra —
a holtak szene ahol füstöl:
és elkészül néma, lassu tűzön
a húrja.

Megyek, az öreg út
pora rossz, fakó selyemmel
már csak így nekem lobban,
mint csókcrejtő szakáll;
gyulladt lomb, im, ide hajolj!
kell hogy jöjjön az én napom:
az én éjszakám...

Viszem a szegénységet
az álmat: azt a mennyet
amelyben még nem fenyegetnek
gonosz, korbácsos angyalokkal; —
van számomra ott harag-ünnep:
immár engem az én kezeim ütnek --
csak magamat loptam...

November

A nyugtalan szél belém
fogódzott és visszatartott,
ahogy jöttem haza az éjjel.
Én csökönyös vagyok,
és mentem, mert
kivántam, s a konyha
gyér melege is kívánt engem.

Tudtam, hogy nem játékos,
ami fogott, ami marasztalt,
ami visszatartott ...
Úgy éreztem, hogy komolyat gondol,
mert komoly volt a táj,
az Ég, a házak, kerítések,
és hogy sodrásában egy levél,
titkos-írásos, egészen érett,
éppen úgy zajgott,
néha ahogyan én zajgok ...

Meg sem álltam ... mentem
és néztem az utat előttem.
Jó volt, hogy kívül egyedül voltam —
ám minden lépésnél út porzott,
folyam csobbant meg bennem:
földi és vízi-járat —
szekerek, hajók úsztak sorban,
rajtuk átkos, hasztalan dolgok;
színtelen árnyak, színtelen fények ...
S én jobb szerettem volna egy
rakomány — emberséget ...

És kívántak jóestét nekem,
s én a jóságot megtartottam,
az estét visszaadtam,
mert csillagtalánabb,
holdtalánabb mint a jóság;
s mert hogy az ember
azt a könyvet fújja,
melyet sose piszkolt be az ujja:
sose lapozott át.

Jó álmot a rossz alvónak ...
Így kellene a kívánság, hogy szóljon ...
Ahogy hazaérek,
kicserélem magam:
aggot hoz ez a két láb,
aki szótlán, hallgat:
feje pihe, a szíve ólom ...
November van kint már,
s ez ócska papír-falvédőn itt,
mégcsak most aratnak ...

Én megtudom

Azt a hamvasságot
amit én az őszben
szeretek, már a
nyárban, sem a
télben nem találod.

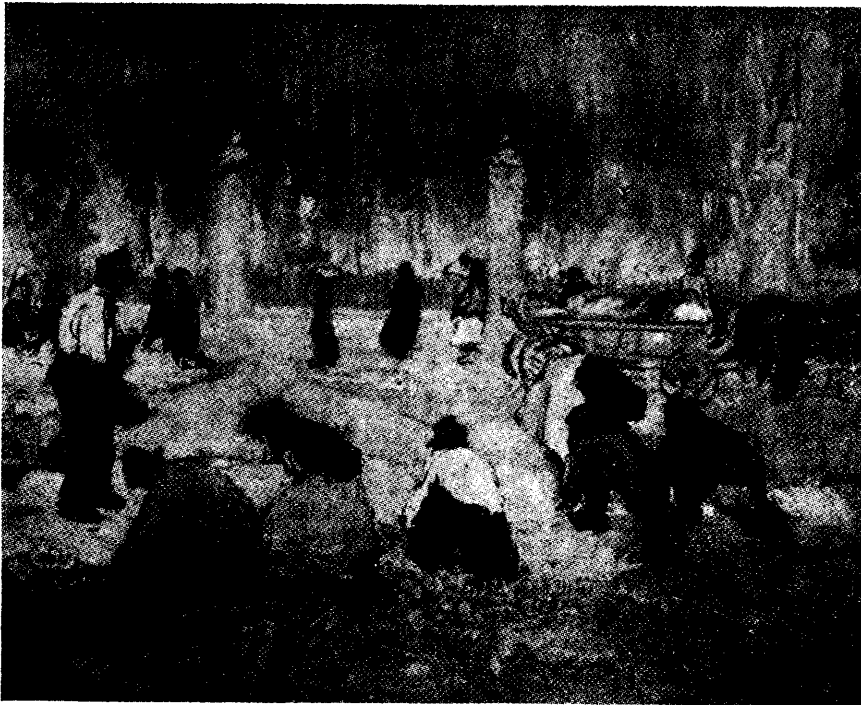
Ott van az a
gyermek szemében,
nincs az öregekében,
az őszekében sem.

Nincs a lefutó villámban
sem ami igaz,
nagyon erős ahhoz,
hogy örökké tiszta maradjon...

Hogy van-e a sziromban?
nem tudom, bár a szirom
tisztának látszik,
ám némi ezüstöt fölfedezhetsz
rajta, amikor a harmatból
megtart néhány csöppet...

Mondanám talán,
a nap világában...
De mindenféle költők
annyiszor a fülembe mondták:
„A nap aranyból való”

Én megtudom.
A nap minden időkre
szóló hevével is,
túl hideg, sötét
és ostoba ahhoz
hogy teljesítse a lélek
kívánságát —
Holott mindene megvan...

Rippl-Rónai József

Pasztell

Mese a káró-alsóról

...Egyedül maradt a hajnallal, Vik nyugtalan álmával és a maga súlyos, fekete, sötét aggodalmával.

Hallgatta lélekzését, az ébresztőóra kegyesét, a ház ébredését; érezte minden egyes ajtó csikordulását, a lift zúgását, az első járókelők lépteit az utcán, a gépkocsik, a tejeskocsik különféle utcazaját, és feszülten várakozott. Berregett az ébresztőóra is, Ben fölkel, némán távozott, ő teát főzött neki, s csendben tűrte csókját a távozáskor.

Mozdulatlanul virrasztott a fiú mellett és várt. Az ébresztőóra hétre volt beállítva, a mutatók már nyolc órát jeleztek. Vik kinyitotta a szemét: „Mama, fojt...” — mondotta. Vörös volt, arca veritékeny, tekintete ködös. Az anya rögtön tudta, hogy egész teste lázas. Orvost keresett, de még korán volt. A rendelőt hívta fel. — Csak ha súlyos az eset — válaszolta egy hang a drót túlsó végén. Végül mégis megjelent egy 40 év körüli hivatalosan merev férfi, sietve lépett a szobába és megvizsgálta Viket. Váladékot vett, orvosságot írt. Dél körül mentőkocsi érkezett, gondozott külsejű ápolónővel.

— Différia — mondotta —, el kell szálítanunk.

Viket elvitték. Hosszú, fehér ingben, meggörnyedten, csapzott, szőke fürtjeivel. Viket, akinek utolsó képe itt van a fényképalbumban. Hat nap múlva látta viszont — a ravatalon.

*

Csak egy dologra nem emlékszik, nem képes emlékezni ebből az időből: Ben megkövesedett arcára, és arra, hogy szeretett volna elmenni, eltűnni valahová,

* Novák Szimics 1906-ban, Varesben született. Foglalkozása: gazdaszármérnök. Jelenleg a Horvát Népköztársaság állami kiadóvállalatának a ZORA-nak, a külföldi irodalmi művekkel foglalkozó szerkesztője.

1929-ben Jován Popoviccsal együtt közzétette „Elvtársak könyve” címmel „a legifjabb jugoszláv szociális költészet almanachját”. Emiatt Szimicset, Jován Popovicset és még néhány társukat az államvédelmi bíróság elé állították. Nyolc hónapot töltött a kikindai fogházban.

Később még számos műve — elbeszélése és regénye — jelent meg.

Szimics legújabb regényének címe: Ha leszállsz a hintáról (Kad sletiš s ljuljaške). Ebben a regényében a háború előtti „Bata” céget ábrázolja. A regény a zágrábi „Kultura” kiadásában jelent meg.

akárhová, csak minél messzebb ettől az északi tó-menti nagyvárosból. Tudja, hogy attól az időtől, attól a reggeltől kezdve, amikor Viket elvitték, Ben nem képes többé a szemébe nézni. Bűnösnek érzi magát. Bűnösnek azért a ravatalért, azért a kis hantért. Hol volt azután? Mennyi ideig feküdt a szanatóriumban? Ki mondhatta azt meg... Sehogy sem képes rá emlékezni. Vikkel együtt mindent elvitt a mentőautó és minden el van temetve az alá a kis sírhant alá. És titokban most egész biztosan tudja (amit senki sem tud és nem is fog megtudni soha), hogy ez a kis sírhant nem igazi.

Hazugság, mint mindaz, ami itt körülveszi és minden ami Benhez tartozik. Hazugság, éppúgy, mint a szökés a csillagtalan ég elől, a gesztenye- és hársfasoros, rozsvetések és gyümölcsök-övezte, fojtó illatú kisvárosba — amit ígértek neki és ahogyan élt is egykor és ami szűzen várt rá a fényes, napsütéses napok kék csillámló levegőjében, hogy pihenést adjon bánatának, hogy fátyolt borítson nagy kínjára. Sem a jegenyék megmozduló, lehajló, vigasztalásként ráboruló hosszú árnyai, amelyek a szanatóriumból kijövet megnyúlva követték, egyre nőttek, hogy aztán eltűnhessenek — még ezek a borogatásként nedves árnyak sem voltak képesek megvigasztalni.

Hazugság, mint amikor az ura azt mondta neki (meggyőződve, hogy már valamennyire megnyugodott és hogy megvigasztalja — milyen nyomorult kíséret...): „Lesz még nekünk gyermekünk...”

Visszatérni a régi otthonba és gyereket várni! Hát visszaadhatja, hát pótolhatja valaki Viket? Hazugság, mellébeszélés, mintha nem szánta volna el magát, hogy elmenjen akár a világ végére is — hisz neki már úgyis minden mindegy. Ben nem tudja, mennyi ideig és mennyi kinnal szülte Viket. Ben nem mérte fel hallgatag kínlását, ahogy órákig, napokig vájta körmeit a párnába és marcangolta a huzatot, míg a többiek körülötte hangosan jajveszékelték... Harmadnapra átvitték a nagy, tágas terembe és fehérálarcos komor fejek gyanúsan szemlélték. Aztán ő is fehér álarcot kapott...

Aznap, amikor Ben azt mondta neki, hogy talán még lehet gyermekük, végigjárták az orvosokat. Mindegyik azt felelte, bizonytalan, hazug vigasztalással: „Talán”.

Egy hónappal előbb, mielőtt régi otthonukba indultak volna, még elment egy nagytudású és nagyon drága orvostanárhoz:

— Az igazat akarom tudni és kész vagyok érte kétszeresen fizetni — mondta, mert tudta, hogy az igazságot mindig drágán kell megfizetni.

— Sajnos, asszonyom, soha többé nem lehet gyermeke.

Ez volt az utolsó hazugság, az utolsó csalódás, ami Ben részéről érte az életben. De ez egyben bátorítás is volt, hogy kivárhassa a titoknak ezt a megnyilatkozását, ami által lassan behegedt szegény vérző szíve — annak az édes, felmérhetetlen megismerésnek a megnyilatkozását, ami a jutalma lesz minden szenvedésért, minden el nem hullajtott könnycseppért. Mert még a könnyei is elapadtak...

Ezek az órák, amelyekben végleg eltűnt a rétek zöldje, eltűntek a komló- és rozsmezők, a hárs és gesztenyefák és feltűnt a Cipők Városa, négyszögletes lakónegyedeivel, egyenes szabályos utcáival, aszfaltjával, betonjával és üvegtábláival — a Cipők Városa egyenletes zöld sövényeivel, a telefonhuzalokkal, jelzőtoronyokkal, reklámtáblákkal és feliratokkal, fénylő villanykörteivel és szimmetrikusan ismétlődő hatalmas félkör alakú munkatermeivel... A Cipők Városa gépzúgásával, a konvejerok fonásával, a szirénák bűgásával, a gummiosztály hatalmas kéményével, amelynek a vége sosem látszik, mert mindig szürke füstfelleg burkolja, s mögüle bújik elő derült éjjeleken a szelid, csendes hold. Bizonyos, hogy ezekben az órákban nagyon sokat ült a kicsempézett, fehér konyhában. Épp így ült, magában, némán akkor is, amikor belépett a ványnyadt, elnyűtt-ruhás öregasszony, a zsíros, kopott kártyacsomóval. Leült az asztalhoz anélkül, hogy köszönt volna, anélkül, hogy hellyel kínálták volna; — esős alkonyat volt — és így szólt: (honnan is kerülhetett ide, a munkának és a gépeknek ebbe a józan városába?)

— Emelj csak egyet — ismerem én a te nyomorúságodat. De amit elmondok, arról senkinek se szólj...

Így volt?

Lida az öregasszonyhoz lépett, csendben, alázatosan, mert érezte, hogy eljött a titok feltárlásának régvárt pillanata. Remegett, mint a nyárfavessző.

— Eljöttél, hogy megmondd. Te tudod mire várok.

— Tudom. A te szíved halott. De jó híreket hozok, örülj.

— Hát örülhetek én még valaminek?

Az öregasszony eközben kirakta kártyáit, gyors mozdulatokkal helyezte egyiket a másik mellé: a vörös tizest, a treffdámát, az öreg, komor pikk-királyt, a jelentéktelen treff-nyolcast, a méltóságteljes piros ászt, a csinos káro-dámát, két tizest egymásmellé, a treffet és a pikket, aztán három örömet jelentő kártyalapot: a káro-nyolcast, kilencest és a treffdámát, melléje a mogorva, treff-királyt — és váratlanul, a ritkafürtű fiút ábrázoló — káro alsót.

Vajjon hallotta-e egyáltalán az öregasszony éneklő, hivatásszerűen szavaló hangját?

— Minden nagy és erőteljes... nagyon is hatalmas ez a treff-király — a te urad —, de te szomorú vagy miatta, a káro-alsó miatt. — A fiad miatt, ez az, látod?

Az öregasszony átszellemült, fénylő arcához kap és folytatja: — Őt várod, folyton, szakadatlanul, de most már minden akadály elhárult és minden pillanatban megérkezhet...

Tudta, hogy szüntelenül áltatták. Ben is hazudott, az a szorgoskodó serény orvos, akkor reggel, az is hazudott, az a rendszerető ápolónő, aki Viket magával vitte, de még a mentőautó is hazudott, — a pap is hazudott a temetéskor, a sírásók is hazudtak, még az ő bánata is hazudott. Mindenki hazudott. szüntelenül hazudik és mindig hazudni fog — csak az ő vérző anyai szíve nem hazudik. az nem képes őt megcsalni. Az rohan. ölébe veszi a fiút, aki előlép a kártyákból. Viket, a kis édes, szőkehajú Viket, a kedves káro-alsót.

A fiú ugyanolyan, mint az utolsó fényképen, mint amikor elvitték: kis angyal, hosszú fehér hálóingben. Még mindig ugyanolyan, habár közben felnőtt, már 17 éves, mert az az ő nagy kisfia, aki még mindig három éves kisfiú maradt. Vajon felnőtt-e valamikor egy anya gyermeke?

✱

*Mit mesélt a kártyákból előlépő fiú,
a káro-alsó?*

— Anyám, az az ember, az a munkanélküli, üvegtelen ókulárés munkás, az követte el a cserét. Hogy milyen haszna volt belőle — kétkem, hogy valaki is tudja, azt

csak találgathatjuk. A járványkórházban a mellettem levő ágyon (mert mindig két-két ágy volt egymás mellett) egy ugyanolyan kisfiú feküdt, mint én, velem egyidős, ugyanolyan arcú, úgyhogy első pillanatra a felületes szemlélő előtt ikreknek látszottunk. Te nagyon jól tudod, hogy bennünket ott a járványkórházban mindentől szigorúan elzártak és hogy az ott dolgozó kórházi személyzetten kívül senki sem jöhetett be hozzánk. Sejtettem (már ahogy olyan kicsi koromban sejtettem), hogy te eljöttél ahhoz a hirhedt csarnokhoz, hogy érdeklődtél, hogy reszkettél érttem és hogy végül semmit sem tudtál meg. Mert arról az osztályról, vagy a hullaházba került az ember (és ha emlékszel még hullakamrárt is külön tartottak a fertőzőbetegségben meghaltaknak) vagy a lábbadozók osztályára. A hatodik nap, pirkadatkor, az a kisfiú mellettem — meghalt. Senki sem hallotta, senki sem tudta, hogy meghalt — csak én. Áthajoltam hozzá az ágyból, szemem az ő fennakadt szemébe, elnyúlt arcába révedt: átkúsztam a két ágy közötti kötött hálón és hozzáfeküdtem. Hideg volt és meg akartam melegíteni. Megöleltem kis kezemmel és lehelletemmel akartam melegséget önteni belé. És elaludtam.

Amikor felébredtem, az ő ágyában feküdtem, az enyém üres volt. Így lettem én ő és ő én.

Néhány nappal később a gyógyultak szobájába jött az az ember, az az üvegtelen ókulárés, munkanélküli munkás. Átadtak neki. Sírtam és azt dadogtam, hogy ez nem az én apám. Kértem, követeltem az anyámat. De téged hiába hívtalak anyám, hiába remegtem és hiába kapálóztam kezeimmel. Azok a fehérruhás emberek magyarázták rémülten, mert a másik fiú mellett a halott mellett találtak — aki én voltam.

Az az ember, az az üvegtelen ókulárés munkanélküli munkás, azonnal felismerte, hogy nem én vagyok ő. Éreztem az árnyéket az arcán. Az az árny sötét volt és szívből jövő. Tudom, hogy az az érzés ibolyaszínű volt, mert azóta mindig, amikor ibolyaszínt látok a szívérványban, arra a pillanatra emlékezem. Hogy mit mondott az az ibolyaszínű árnyék annak az embernek, annak az üvegtelen ókulárés munkanélküli munkásnak a szívében, sokkal később tudtam meg és sokkal később önthettem szavakba. „Ez nem az én fiam — mondta az árnyék az ember szívében — az a másik, akit eltemettek és elsírtak, az az én fiam. Azt a gyáros fiaként temették el (apámnak már akkor műhelye

volt, úgyszólván gyára és ide készült vissza, a régi hazájába — úgy-e?) virágokkal, könnyekkel temették el egy szép kis sírba és a sírhant fölé, — mint azt a gyárosok szokták tenni gyermekük sírjára, — szép márványsíremléket tettek, belevésített angyalával. Gyászolni fogják és örökké emlékezni rá, könnyekkel siratni — legalább is az anyja. És az én fiam — legalább is az árny ott az ember szívében — az én fiamnak nincs anyja, az egy szegényember gyermeke és közös sírba temették volna, a kórház költségére és igen gyorsan eltűnt volna minden nyoma. És hova mindenhova nem sodor engem az élet... Ezért teljesedjék a sors igazsága, ha már ilyen kegyesen döntött...

A kórházból az az ember, az az üvegtelen ókulárés munkanélküli munkás, az állomásra vitt. Tizennyolc óra hosszát utaztunk Nyugat felé. Abban a nagy kikötővárosban elvitt az árvaházba. Azt hiszem eladott. Az árvaházak boldogan fogadták a szép, fiatal fiúgyermeket, a törvénytelen gyermekeket, a sokgyermekes családból való fiúkat, akikről nem volt ki gondoskodjék. Ebben az árvaházban a szülőknek először is le kellett mondaniok gyermekükről (ezt később tudtam meg) s azok új nevet kaptak. Később, amikor valaki örökbe fogadta őket, ismét más nevet kaptak, azokét, akik örökbe fogadták. Minden üzlet ott, te tudod anyám, még a gyermekek is.

Nem kellett soká várnom ott az árvaházban, hamarosan elküldtek egy kis jólmenő étterem tulajdonosához, ahová a középosztályból való emberek jártak. Egyszerű, istenfélő, gyermektelen emberek voltak és — örökbe fogadtak. (Alig egy évet töltöttem az árvaházban). Túlságosan nagy csend volt náluk, nagyon el voltak foglalva és valahogy bábuként kezeltek. Az árvaházban egyszerűen Viknek neveztek s mostoháim a saiat vezetéknévüket adták nekem. Mindenki az ő fiuknak hitt. De én valahogy halványan sejtettem, hogy valamikor egy fiatal, sötéthajú asszony játszott velem, sétálni vitt és nagy gummilabdát vett. (Te emlékszel rá, anyám.) Valahogy halványan emlékeztem annak az asszonynak a nevetésére, az ölelésére és arra a melegségre, amit csak az anya adhat. Sokáig voltam náluk és iskolába is innen kezdtem járni, amikor az üzletük még rosszul ment.

Az étteremben segítettem, csaposlegény lettem. De akkor hirtelen minden fenekestül felfordult. Mostohaapám eladta az éttermet (vagy adóssága fejében elárverezték, már nem tudom) és mi Kelet felé

indultunk. Városról-városra jöttünk visszafelé. Mostohaapám munkát keresett és nagy nyomorban éltünk. Ütközben egykét, legfeljebb négy hónapig megállapodtunk egy-egy helyen. Az úton meghalt a mostohaapám. Egyedül maradtunk nevelőanyámmal. Ismét tovább mentünk és az Északi Tó melletti városba érkeztünk; a Szájfért-féle szállóban kaptam alkalmazást mint kifutó, s közben az esti iskolába jártam. Hogy mi húzott engem oda, hogy miért kerestem ott igazi szüleimet, hogy miért emlékeztem szüntelenül zavarosan, mint egy álomban, arra a házra, amelyben laktunk, hogy miért járt ott mindig az eszemben az a kórház és ahogy annak a másik megmerevedett kisfiúnak az ágyába másztam — senki sem magyarázhatná meg nekem. Szabad perceimben, mintegy álomban, kókadtan, bágyadtan barangoltam az utcákon és kerestem valamit... A végtelenbe nyúló keresés volt ez. És amikor egy napon egy vendégnek valamilyen üzenetet vittem abba a házba a hetedik emeletre és amikor az az asszony behívott és süteménnyel kínált meg — belülről mintha valami azt mondta volna: ez az a lakás, ahonnan akkor régen, egy reggel elvittek. Kérdősködni kezdtem, ki lakott itt és egyszerre minden világossá vált. Visszatértem hozzád Anyám, de senkinek sem szabad tudnia. És mindig eljövök, amikor csak tehetem, mert számunkra nincs többé távolság...

*Mit mondott Lida
a kártyákból előlépő fiúnak?*

Mindig gondoltam, hogy az akkor nem te voltál. Ebben a mai világban még a halál is szabályokba van foglalva, törvényekbe szorítva. Fertőzés és üvegablak... ne menj túlközel... nem csókolhatod meg a neked oly kedves kihült homlokot. nehogy ráfizessenek hozzátartozóid. Azok az egykedvű hozzátartozók akik engem nem érdekelnek. Minden ködös fájdalom-

ba burkolózott... Sohasem hittem el ezt a halált... Azért is maradtam életben azok után a hosszú, felmérhetetlen szanatóriumi hónapok után, azért is akartam elsőkni az elől a hazug sírhant elől. De minek is beszélek neked erről, hisz te mindezt úgyis jól tudod...

Apád abban az időben kezdett emelkedni s megszédült a saját nagyságától. Nagy akart lenni, hogy megvalósíthassa álmát. Ez tulajdonképpen az oka mindannak ami történt. Ő már kezdettől fogva, valójában az esküvőnk óta, rájött magában — és ez a rádöbbenés később szilárd meggyőződésévé vált, — hogy én valahogy nem ebből a világból való vagyok... kívül állok az ő valóságán... Sohasem gondolt arra, (szegény) hogy ez csak az ő valósága, és hogy az ámitásnak nincs határa.

Még lánykoromban összeolvastam rengeteg vaskos könyvet az udvarok életéről; elhagyott anyákról, gyermekekről, a gyermekek elcseréléséről születésükkor vagy később, jóról és rosszról, — sok nemes könyvet, amelyekben a jó mindig győzedelmeskedett. Kiagyalt mesék! — Ezek a könyveim még mindig megvannak, még ma is olvasgatom őket. — Az én valóságom igazságosabb és az győzött. Az ő valóságában te akadály voltál az érvényesülés felé vezető útbán. Csak a saját nagysága eszméjével volt elfoglalva, arra volt ideje, és azt szerette, semmi mást; te pedig arra emlékeztetted, hogy mindezt meg kell osztania és így (szerinte) élete célját tévesztette volna. És amikor beidézték a két apát, (ebben a mai világban, ha gyermekekről és halálról van szó, mindig az apákat hívják) ő megtagadott téged, azt mondta, hogy nem te vagy a fia, hanem a másik, a halott. Így lökte félre az egyetlen, útjában álló akadályt, — mert én az ő számára sohasem jelentettem akadályt...

Most már érted? De én vártam, mély, titkos reménykedéssel, magambazárt, jól rejtett reménykedéssel, — és nem hiába...

(fordította: kj)

Sinkó Ervin:

Jó beszélgetés

AMIBEN HISZEL...

Amiben hiszel, akit szeretsz s ami vagy: mindig veszélyben van.

Amiben hiszel, akit szeretsz s ami vagy, azt mindig újra meg kell mentened lomha lankadástól, bánattól, kérdések buja folyondárától: magadtól.

Jól kell beszélgetni. Jól beszélgetve — akár baráttal, akár ellenséggel — magammal is beszélgetek, sokszemélyű magammal.

Én is és az is, aki hozzám szól, nemcsak egymással váltunk szót, ha jól beszélgetünk. Szót váltva, én is és az is, aki hozzám szól, mindegyikünk a maga sokszemélyű külön sokaságával kerül szembe.

Tudom igenjeimet és tudom, mire mondok nemet.

Az igen és a nem megharcolt harcok utolsó szava. Igen és nem mögött mindig csatatér rejlik sebesült s megölt áldozatainkkal.

Az igen és a nem egyszerű. Ám semmi se oly kevésbé egyszerű, mint eljutni az igenhez és a nemhez, az enyémhez.

Minden igen és nem, amit ő mond, kivel beszélek és amit én mondok, kevesebb és több, mint én vagy ő — nincs az az igen és nincs az a nem, melybe beleférne az egész ember s melyet az ember egészen kitöltene.

Nem könnyű jól beszélgetni, harc a jó beszélgetés.

Nem könnyű élni, mert még könnyen élni se egyszerű. Nemcsak az égnek, az alvilágnak is vannak csillagjai.

Egyszerű volna élni, ha igenünk és nemünk körül, igenünk és nemünk fölött és alatt nem nyüzsgőnének trópusi vegetáció buja bőségével őserdei árnyak, őserdő tele sűrű folyondárral, bozóttal, ingovány-nyal és őserdő titokzatosan éhes szemekkel, amik — alvilágunk csillagjai — villognak a súlyos éjszakákban.

Jól beszélgetve — akár baráttal, akár ellenséggel — mozdul a csatatér.

Halottakról kiderül, hogy tetszhalottak voltak s élőkről, kiket addig bizakodón mosolygósnak láttunk, kiderül, hogy csak illedelmesek voltak, de már régóta csöppenként elvéreztek bennünk.

Jól beszélgetni veszedelem.

Jól beszélgetni jó, mert a veszedelem nem az élet, hanem a megalkuvás ellen bizonyít. Amiben hiszel, akit szeretsz s ami vagy: mindig veszélyben van. S mindig újra bátornak kell lenned, vakmerőnek és magányosnak, mint magányos a földön az ember.

Jól beszélgetni? No jó! De mi van a csenddel? Hatalmas kék ég ünnepével déli órában mozdulatlan kék tó fölött?

A csendről, melyben semmit se tudunk és melyben sejtelem, emlék és ráismerés minden, a csendről, a szépség csendjéről nem tudsz?

BÁRMIRŐL SZÓL A SZAVAD...

Bármiről szól a szavad, átszivárog, átüt rajta, mint elvérző sebesült kötésén a vér,

bármiről szól a szavad, fájdalomról beszél.

Mért?

Mért nem ragyog a te tájaidon nyugodt és megnyugtató csillagok fénye?

Bármiről szól a szavad, hangod sorvasztó forró szél lehelletét idézi

s még a fiatal lányok nevetése is, ha te szólsz róla, lázhoz hasonlít, fogvacogtatóhoz, valami mindent átjáró hideglelésben.

Hát nem tudsz a szépségről, mely mosolyog és telistele örvendező nagyszemű csodálkozással?

Hát nem tudsz a szépségről, mely gyantlan akár a halovány Emberfia, aki gondtalanul lépett rá a nagy kék vízre és nem merült el, hanem kimagasodva jár tovább a színén?

a csodatévő szépségről, mely oly meggyőzően magától értetődő, mint az anya simogató keze gyermeke arcán vagy a szerelmesek gyönyöre ha összeér az ajkuk — a szépség csodájáról nem tudsz?

Nem tudsz a szépségről, mely maga körül csendet, minden gondolat fölé a csendet teríti?

BÁRMIRŐL SZÓL A SZAVAM...

Bármiről szól a szavam, a távolságról szól,

arról, hogy messze az a szépség, mely maga körül csendet terít, minden gondolat fölé a csendet teríti,

bármiről szól a szavam, a lélekké vált körül, a megigézett ígéről, a szóról van szó, mely testet öltött, szűzit, tündöklőt,

bármiről szól a szavam, a csend sóhajt,

bármiről szól a szavam, a szépség csendjéről van szó,

mindig róla, mindig arról, hogy róla nincs szó,

mindig, mindig, mindig miatta s arról, hogy messze van, arról, hogy nincs jelen,

arról, hogy jelen van, mint kenyér az éhesek szemében és mint a béke igazsága a háború tűzvészén borzadó szóban.

Miatta, általa, érte, a csend miatt, a csend által, a csendért történik, hogy nem szólhat a szavam másról mint a kínról, a harcról, a lázról

azaz a fájdalomról, mely tőle elválaszt.

Nem szólhat a szavam másról mint a csendről,

arról, hogy nincs a csend,

a csendről, hogy nincs, hogy nincs a csend, melyben hallhatóvá válna a múlt pillanat suhanása, a csodálkozó szemek és a kék ég rebbent hallgatása.

Bármiről szól a szavam, az én szavamat nem én diktálom.

Az én szavam? Az én szavam enyém, enyém, de nem másképp, mint ahogy ez az idő, melyben élek, az én időm

s mint ahogy a sorsom az én sorsom.

MONDJÁK, A DALNAK SZÁRNYA VAN...

Mondják, a dalnak szárnya van. S úgy is van.

S ha nem úgy van, hát úgy kellene lenni,

hogy szárnya legyen, ha dal. Szárnya legyen,

vakmerő, szabadító, bűvös, mely egy csapással

nem sejtett gondtalan csillagok szabad magasába ragad el.

Ó, nem sejtett gondtalan csillagok, nyűgtelen messzeség!

Határtalan! Határtalanba mint hull le, mint olvad fel, mint foszlik szét, mint illan, mint tűnik el minden, ami mérték, parancs, súly, nem és igen közt ellentét fájdalma!

Nem mámor, mert hisz nincs józanság s nem öröm, mert hisz nincs bánat,

csak élő élet, izzó sugárzás és a szó, a szó, a szó titkokat oldó világos ünnepe, világosság ünnepe.

Ifjúság? Mi az hogy ifjúság, amikor nincs öregség?

És áldott ütemre ütem diadalt ül az idő babonáján,

az anyám csitri lányka s fogócskát játszik velem,

kisfiú, kisfiam most az apám s én meg-simogatom a fejét s ő mosolyog rám —

lám, milyen rendben van minden,

ha egyszer végre megszügyenülten elmarad tőlünk törvény süket önkénye, a vak való szabálya

s a szárny, a dallá vált vágy szárnya, a vakmerő, a szabadító, a bűvös, gondtalan csillagok magasába ragad el!

Elragad s hóhér föld, hóhér órák, mi magunk is hóhérok

kitárul ölelő karunk s ha elhallatszana hozzánk a nevünk,

hiába hangzana, nem ismernénk rá, meg se rezzennénk, mint ahogy tengerek se hallják a szellőt.

Csak dal tudja a tenger igaz nevét s az én igaz nevemet,

a dal, mely vár, hogy megszólaljon — a dal, mely reám, az én erőmre vár, az én hangomra,

a dal, melynek szárnya lenne, mely az én dalom lenne, ha nem volna hóhér a föld és az órák.

VÉNÜLŐ FEJEMMEL...

Vénülő fejemmel vagyok mint nyurga kamasz.

Szinte még el se készült vagy ép hogy felvettem s már ki is nőttem a minap rámszabott ruhát.

Tegnap még szép volt, mértékre készült, mára már nem illik rám,

karomnak mára már rövid, vállban már szűk, kikívánczik belőle kezem-lábom. Hú csak magamhoz maradtam.

Állhatatlant hiába öltöztetnek,

állhatatlan vagyok, akárt a gondolat, mely mindig magán túlra mutat s nem nyíl, mely célba találva megáll.

Hej, öreg ember! megszöve már, kész már halotti lepled,

mely rendet csinálón majd betakarja végső rendbe dermedt tetemed és te,

te továbbra is, még mindig békétlen ágaskodsz, ahol kerítés áll eléd,

csak ágaskodsz még újra, mintha nem is az utolsó percek csöppjei volnának hátra az egykori tele pohárból.

Hej, öreg ember, nem gondolod-e, ideje volna már bőrödbe férni,

illő ernyedten illőn vágytalan rendes öregnek lenni?

Ideje volna, fogytán pohárnak, ideje bizony!

De mit tegyek?

Aki rossz diák volt, megmaradt rossz diáknak.

Sose tanulta, sose tanulja meg a leckét, megleckézhetetlen.

Aki sose volt, nem lesz az sohasem rendes jó tanuló!

Nem lesz sose jó tanuló.

s a végén, bizonyítványosztás napján, nézd,

napjaid, éveid hosszú során, napjaid, éveid hosszú sorával magad írtad meg a bizonyítványt, most ha nézed s böngészed betűit, mit olvasol ki belőlük mást, mint egyet:

a tanuló nem tanult, javíthatatlannak bizonyult, mindig telhetetlen, otthon ott-hontalan

s halálig kereste, amit rendes ember soha el nem veszít: magát a világban, a világot magában.

S mit talált? Mindig megtalálta valami, ami fájt.

TÖBB MINT TIZENÖTEZER NAPJA...

Szeretnék messzire menni, elmenni messzire: ide ki a ház elé s hátrahagyni fenn a szobában asztalom, kalapom meg kabátom mellett azt a különös embert, aki már több mint félszázad óta még álmomban se hagy békén,

az embert, akivel félszázad óta sikertelenül igyekszem barátságot kötni,

az embert, ki több mint tizenötezer nap óta az én kezemmel tesz-vesz, poharamból iszik, tudómmal lélekzik,

miatta s tőle nincs egy szabad percem s változatlanul torlaszolja el előlem az utat,

az utat, mely nem az enyém s mely megszabadíthatna,

az utat, mely egyedül vezethetne el engem messzire, boldog messzire: ide ki a ház elé,

hogy elvegyüljek a fákkal, a borzongó füvekkel és a föld emléktelen lélekzetével.

Több mint tizenötezer nap óta, a zsarnok, éjjel-nappal fogva tart.

s a bűvszeré, mellyel megbűvöl, az ő titka,

ő, az én titkom titka! — nem a remény, nem az öröm, hanem az izzás, a szomj,

a szem, az ajk, az ujjaim éhsége, az illatokkal és hangokkal be nem telő, jóllakhatatlan éhség fájdalma

s a különös ember, rabtartóm tudja, hogy hanyatt-homlok futnék el a szabadság elől, mely megfosztana attól, ami kötve tart.

SÖTÉT ABLAK

Sötét ablak. Hol a lakója? Tán elment vagy tán útban van hazafelé,

tán el se ment, ül fönn a sötétben, mered maga elé, bánattól ernyedten tán el is aludt,

tán ébren van s titkos jelt ad a sötét ablakkal — tán meghalt és azért nincs, aki világosságot gyújtson.

Sötét ablak. Alatta csilingel a villamos-kocsi. Autó is túlköl, amint fényesen tovarohan. Alatta kopognak fáradt meg könnyebb léptű, tán találkára siető lábak. Van kódorgó is, aki ép csak felnéz rá, majd megy tovább.

A sötét ablak akár a tejút csillagjai távoli némán magamba taszítva hagyott magamra egészen.

A DIADALBAN NEM A DIADAL...

A diadalban nem a diadal a legszebb. Ki mindenkit, mi mindent nem láttam győzni!

Győztesek láttán hányszor eszembe nem jutott az Örült Gyermekek Poéta férfi-szava: les saletés de la gloire...

Bizony sok diadalnál szebb az élet száraz kenyéren és vizen,

szebb és győzhetetlenebb.

Hányszor nem láttam harcost, ki az ő tiszta dalával szívében legyőzte a tunya Megszokás minden alattomos cselét,

le az undok csuszómászó hétfejű sárkányt: a Kis Gondok szörnyű óriás férgét s úgy gázolt át — szívében az ő tiszta dalával — a ronda Kényelem lankasztó mocsarán, hogy még csak észre se vette mint ásit rá hívta, marasztalva —

Hányszor nem láttam hőst tiszta dallal a szívében, tiszta dal hőst!

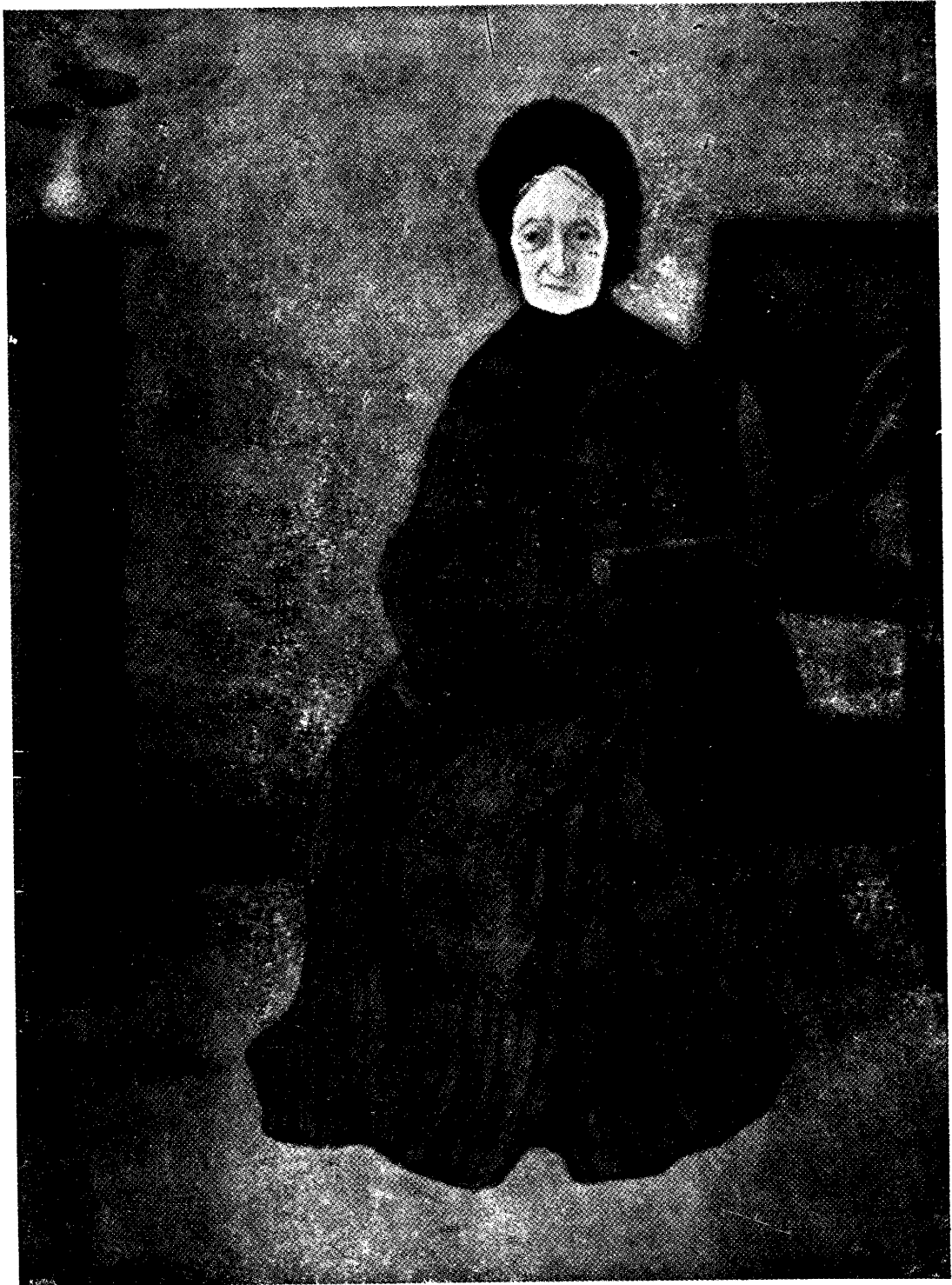
De aztán! de aztán... megszólalt a diadal harsonája, győzött a hős

s a győzelemmel vesztette el minden megnyert csatáját,

Rippl-Rónai József

Akt

Rippl-Rónai József

Őreganyám

a győzelemtől sorvadt el, némult el
szívében az ő tiszta dala.

Mar csak a harsona szolt.

A győzelmével vesztette el minden
megnyert csataja gyújtotta reményt,
győzelemével elsapadt a remény s nagy
átnaíadt a diadalkapun,

mint megvert sereg széledt szét, hult
el hűve, ami hit és mamor, szüzi ieny
kelt addig a nyomában.

Alattomos a diadal és félelmes, mint a
vak törvény.

ÖRÖMÖM HARCOS...

Örömöm a harcos, akit nem győzött le
győzelme. Számban szép álmaim s igére-
tes mesék feledett üde ize az ő neve.

Mások szemében falvak a falvak s vá-
rosok a városok, de az ő szeme lát, lát-
ta,

hogyan falvak s városok embernek siva-
tag, sakálok leshelye, sakálok prédája,
ő látta, hogy sötét van, vihar sötétsége,
vihar süketsege.

S elindult. Szólt benne s vitte magá-
nyos tiszta dala, mely falvokról, városok-
ról szólt,

emberi falvokról, emberek városairól,
földről mely emberi.

Mások is indultak harcba s féluton a
csak szívükben élő dallal véreztek el le-
tiporva

s ha nem ők, akkor a dal vérezett el, el-
vérezett a diadalukon,

akkor vérezett el, mikor győztesen mil-
liók ajkán harsant fel az, ami benn a hős
szívében sugaras tiszta dal volt a győze-
lem előtt,

világölelő szentlázú szárnyas zsoltár
s a győzelemmel szürkülő buta pará-
dés indulóvá vált.

Örömöm a harcos, aki győzött és szí-
vében tisztán, úgy óvta meg az ő sajgó,
nagyvágú, világölelő tiszta dalát,

mint amilyen volt, mikor elindult a
harcba egymagában

szembe a sakál-szemektől villogó váro-
sokkal, szembe sötét falvakkal és süket
viharral.

Ellenség csatakiáltása zúrzavarában ép-
ügy mint győzelme harsogó harsonái ün-
nepén, ő megmaradt aki volt

a különös dallal szívében, a dallal, mely
kék egek tiszta fénye után fáj,

kék egek tiszta fényét áhítja emberi
földre s a szemekbe,

ő megmaradt, aki volt az ő sértetlen
nagyvágú dalával szívében,

a különös dallal, melyben virraszt a
harcos külön és titkos magánya, milliók
sajgó magányával, szabad távolokkal, a
maga csillagával tele, fájó, forró magány.

Kővé válik, önmaga szobra lesz a hős,
ki hűtlenül hátranéz.

Örömöm a harcos, aki mindig mintha
ma először indulna és hű magányával

élén jár idők kapuját döngető remé-
nyek nyüzsgő seregének,

tudja,

hogyan szép álmok, igéretes mesék és cél-
izével akarnak megtelni a lomha hétköz-
napok.

OTT KEZDŐDIK A KÖLTŐ...

Ott kezdődik a költő, amikor elcsuklik
a hang.

Ott kezdődik a költő, ahol meztelen az
ember,

ott, ahol az ember ajkán, mint a sikoly,
csupaszul meztelen a szó.

Ott kezdődik a költő, ahol végetér he-
nye álmok és langy sírás,

ott, ahol a szó erősebb annál, aki ki-
mondja,

ott, ahol a szó akár az orkán, nem vá-
laszthat, legyen-e vagy ne,

ott, ott kezdődik a költő. Ott, amikor
sorsom éjbemártott süket sziklakövé

véres a körmöm és nincs lehellelni
szellő se, hogy hűtse égő, kőkarmolt hom-
lokom s a pária,

minden földi állat közt egyedül árva,
minden törvény fattya, én, az ember

sorsom éjbemártott süket sziklakövé
világok magányos fattya, nyomorék, én
mégis büszke szót váltok süket csillagok-
kal,

sajgó tenyeremből meg, ó, én elvárá-
szolt varázsló!

sajgó tenyeremből, ni! fel-felszállnak
bizton csapkodó győztes szárnyakkal

az édes öröm, a remény s az éneklő
vágy tündöklő tollú madarai.

Mert ott kezdődik a költő, amikor el-
csuklik a hang.

HATAN VAGYOK...

Hatan vagyok. Halott bátyám, öcsém és
húgom. És apám és anyám, akiket meg-
öltek.

Százan vagyok. Százan és száznál töb-
ben vannak, kiknek arcát láttam, kezét
fogtam s akik, mindegyik a maga hangján,
szólitott engem néven.

Ma nincs arcuk, kezük s az ő hangjuk
többé nem szólít. A nevüket is már csak
én tudom.

Szavuknak szólója, szószóló lettem.

A hű szót dicsérem, a hű szót kell meg-
találnom, hogy el ne veszítsem magamat
s azokat, akik velem vesznek.

ADÓS VAGYOK

Adós vagyok. Halottakkal vagyok adó-
sa az élőknek.

A halottaim addig meg nem halnak,
amíg én élek.

Akkor fognak meghalni, ha már én se
leszek, akit éjszakánként álmában még
mindig élökként látogatnak.

Nem halnak meg, mert álomból ébred-
ve minden reggel újra eltemetem őket.

Ha egy reggel én se fogok többé föl-
ébredni, akkor aztán nem lesz többé sen-
ki, aki sajogva eszméljen rá, hogy csalt
az álom. Akkor nem lesz kivel folytatniuk
az életüket, mely utolérhetetlen és el-
veszthetetlen távolban abbamaradt.

De amíg én élek, addig a halottaim meg
nem halnak. Sokan vannak. Vannak so-
kan, akik nincsenek. Nincsenek, de na-
gyon vannak, amíg én vagyok.

Ha nem lesz, akinek minden reggel uj-
ra el kell temetnie őket, akkor elmulik
a mult — multként is elmulik.

Sok halott hal meg a halottal.

Szembe szegzem a szót a nincssel, a hű
szót, az élő szót, az őrzőt — a halottak
élő szavát, szavam, a hű szót a hűtlen
nincssel.

Adós vagyok.

A SZÓ DOLGA...

A szó dolga nem az, hogy versenyre
keljen a lármával,

nem az a dolga, hogy megpróbálja túl-
rikoltani lihegő zenészek, e föld fiai zaj-
és jaj-zivatarának karmester nélkül ma-
radt gigászi szerszámaikat.

A szó dolga, hogy pörén felidézze a pő-
re csendet.

A szó körül, mint szerényen remegő
dicsfény, csend sugárzik,

csendet gyűrűzik, csendet gyűjt maga
köré a szó.

A szó megáll s előle, a szó elől némulva
futamodik meg rossz mása: a ripacs szó-
lam s a ringy-rongy terepere,

a szó megáll — nem mint felséges úr,
hisz nincs jogara, hadserege, bíborpalást-
ja —

pőre a szó, meztelenül csak vár
és csak megáll, mert felbukkant, mint
ahogv egyszerre megtorpantón felhorgad
elfelejtett, meg nem fejtett ősi talány,
a szó megáll, elcsodálkoztató csodálko-
zó

és minden ereje a pőre csend, lenről,
mélyből, messzi mélyekből felhozott
csend,

bomba szét nem veti, tank el nem tipor-
ja, sebezhetetlen az egyszer kimondott
szó és a csendje

és az ő csendjében, dőre lármázók meg-
halljuk egymás és a világ pőre csendjét
és a vágyat, melyet szóvá, rebbenő szó-
vá kell tenni, hogy tömör testté válják.

MINDIG ÉHES VOLTAM...

Mindig éhes voltam — legtöbbször ke-
nyérre s hozzá igazságra, tettre, mindig
szép szerelemre és szépségre és jó szóra
és sokszor úgy egyszerűen nyugalomra vol-
tam éhes

s mindig éhes maradtam — az éhség-
től nem lehet engem elválasztani, egy ve-
lem, mint ahogy egy a kezem és a tenye-
rem

és tudom, szemfényvesztés, hogy van-
nak jóllakottak.

Az elfojtott sikoly nem hallatszik s ki
kell lesni az embert annak, aki meg akar-
ja látni. Mint akinek találkája van, min-
dent eldöntő találkája — akit vár, nem
ígérte biztosra, hogy eljön, de, mondta,
talán, hátha, ha lehet —

s mint aki találkára megy s vár, áll
az ember kimagasodva, minden másra sü-
keten, csak a várt léptek koppanása ne-
szére fülelve, áll megfeszült inakkal, fü-
lelésben megfeszülő nyakkal, mint aki rö-
pülni kész —

s így lesz este. S az ember most már
hallja, hogy lármás az utca, nem áll már
kimagasodva, lehajlik a feje,

hallja már az utca lármáját, nincs
már mit fülelve várnia,

nincs már miért felpillantania, áll.
Mert aki van, annak lennie kell valahol,

áll, mert úgy, oly végleg el van fe-
lejtve, mint haszontalan holmi, melyet
nem keres, aki elvesztette,

áll, úgy, oly végleg elfelejtve, mint
egy név, melynek hallatán már senkinek
se jut semmi az eszébe,

áll — s aztán elindul. Csak ezért, mert
nem lehet mindig egy helyben állni,

határozottan lép ki s megy. S csak ő
tudja, hogy csak azért megy, mert nincs

már mit várnia, megy, mert nincs már iránya, nincs útja, nincs dolga.

A nagyváros utcái este pazar, vidám színfoltok mozgása. Pazar, vidám színfoltok közt mozgó színfolt, ő is olyannak látszik, mint a többi s a többi olyannak látszik, mint ő az utca pazar, vidám színfoltforगतagában.

Az elfojtott sikoly nem hallatszik s az ember nem látszik. Ahogy nem látszanak az utcán a börtönfalak mögött elvesző rabok.

HA NEM TUDNÁM...

Ha nem tudnám, hogy őserdőben élek, emlékeztetnek rá este a nagyváros pazar fényben pompázó utcái.

S ha este a nagyváros pazar fényében pompázó utcáinak álarcos rendje elfeledtetné velem, hogy villanyfényves utamat sötét zugok és barlangok szegélyezik üldözött üldözőkkel, zsákmányra leső, zsákmányukat féltő, zsákmányukat őrző dühökkel,

emlékeztetnek rá a járókelők, akik egymás mellett mímelt biztonsággal haladnak el

és közönnyel — minednkinek megvan a maga dolga — közönnyel, mint az óramutató a számjelek fölött.

Még ha ismerősök is és köszöntik is egymást és össze is érintik kezeiket, sőt bele is karolnak egymásba,

arcuk — arcukat nézem, az arcokat s tudom a magam arcát, a magamét is! —

arcuk, még ha egymásra mosolyognak is: csukott kapu, rés nyílik, hogy gyorsan becsapódjék,

mert félelmes az élő. Félelmes, mert félelmet rejteget s félelmes, mert félelmet ébreszt

s legfélelmesebb az ember, mert legsebezhetőbb, minden állatok közt csak rajta üthet sebet, gyógyíthatatlant a kimondott szó.

Félelmes az ember, mert kitűnő modorral vagy káromkodva, hallgatva vagy tárgyilagosan beszélgetve

rejtegeti friss konok sebek, mindig sajgó hegek és bevallhatatlan benső éjek titkát.

Nézem az arcokat s tudom a magam arcát, a magamét is!

Nézem az arcokat s látom, megvan minden ok a pánikra, de senki se sikolt. Sikoltani kellene, sikoltani, ahogy még senki se sikoltott.

Nézem az arcokat és azt, hogy nem látok senkit, aki már csodálkozni tudna, (csodálkozni oly éretetlenül, mint élő a halálon)

megállna s megállítaná a járókelőket az ő csodálkozása, megállítaná őket ez a csodálkozás a jó hírrel, a legjobbal, ami elhangzott, mióta hírek járnak őserdőben, a hírrel,

hogy lehet ember, már lehet ember, aki nincs résen, nincsenek kulcsok a zsebében, mindene van és semmijét se félti és már nem tudja megérteni azokat, akik félnek,

csodálkozik (mint élő a halálon), hogy mit csodálkoznak rajta azért, mert se titka, se félelme,

csodálkozik, mert hiszen csak nem élünk őserdőben — úgy-e?

ÚGY-E...

Úgy-e, egyetlen angyali ökölcsapásra szétört az arcokra kövesedett közöny,

úgy-e, eljött a szélvész, szélvész járt itt és lesodorta a vállakról, elsodorta a koporsók öröklött súlyát,

úgy-e, vágatva, uccu neki, vágatva költözött el, takarodik a sárga lidérc, az Irigység, vele a sanda Óvatosság s nyomukban sunyi, dühös, keserű Félelmek vörhenyes uszálya —

úgy-e, egyszerre mennyi a fény a levegőben, hogy szívja be a szabad tüdő! mennyi a fény a szemekben!

úgy-e, tegnapi kapzsi kezek és görcskínzott öklök mind remegnek simogatás és ajándékozás boldog vágya friss örömében,

úgy-e, ami kapu, ajtó, ablak, az mind szélesen tárva

és heves énekszó, szabad folyókról, hívó tengerről s fájó szerelemről szóló énekszó,

úgy-e, heves, igaz énekszó kavarja fel és söpri maga előtt, söpri ki a Városból a százados, lomhán felgyülemlett hazugság és minden titkok tapadó piszkát, szemetjét

(micsoda sötét hegy s a világos ének elől mégis szinte röpül mint méregzöld buborék!)

úgy-e, nyoma se maradt, nyoma se maradt?

S úgy-e most már sírni is szép? sírni az embernek fájó emberen, szerelem mulásán s a halál törvényén,

úgy-e, most már sírástól is, haláltól is az élet lesz izzóbb, az élő lesz élőbb, adóbb, pazarabb?

HÁROM KIRÁLYOK...

Három királyok kincsekkel rakottan, arannyal, temjénnel, mirrhával, mint az öszvér megrakodva járnak járatlan utakon,

elátkozott három királyok, hiába szitkozódnak, hiába, hogy már minden árok hívja őket, mintha puha ágy volna, nem pihenhetnek meg,

nem és nem, mindig megrakodva, nagy sietséggel sietve a Kisdedet kell keresnünk,

hogy nagy örömmel örvendezve leborulván tisztességet tehetnénk neki

s megajándékozhatnák nehéz kincsükkel, arannyal, temjénnel, mirrhával!

Három királyok, mint az öszvér megrakodva, fáradtságtól tántorogva elátkozottan keresik a Kisdedet,

keressük csak a Kisdedet keressük, a Kisdedet, akinek mindenünket odaadhatnánk, akinek ajándék lenne ajándékunk, aki aranyunkat aranyként fogadná el — kegyesen kifosztana.

Három királyok, haszontalan koldus csavargók vagyunk, amíg nagy örömmel örvendezve valakiért ki nem foszthatjuk magunkat.

Ezért az éjszakák, ó, mennyi éjszakai bolyongás csillagtalan mezőkön, szakadékok között, leragadó szemmel,

ezért a kincskeresés s a cipkedés lázas szívvel s roskadozó térdel!

S azért mondom: fene egye a munkát, ó, de fertilemes!

S azért mondom: ó, áldott átkom, nincs gyönyörűbb!

Van-e butább, mint ez az élet, három királyok?

S van-e az égvilágon, három királyok, még valami,

ami úgy sugározna be percet s éveket fénnel, értelemmel,

mint ez a buta, buta élet, három királyok?

Százszoros igazság, hogy nincs nálam szomorúbb állat,

és százszoros igazság, hogy nincs ki nálam jobban tudná bódító üdvösség minden mézét, illatát, mámorát.

S azért mondom, hogy nincs ki nálam éhesebb volna

s aki olyan dőren jóllakathatatlan mint az én éhes tíz ujjam,

mint én, aki mindig szítná a tüzet, tüzet akar, égbe nyitó tüzet.

és nincs aki oly kevéssel beérné, mint én,

mint én, aki beérem kevesebb a kevésnél

s ki egyetlen szál gyertya fényénél betelve virágszeliden

s ámult hálásan hajtja fejét oda a csendes homály hús tenyerének.

Három királyok kincsekkel rakottan kincseket keresve...

MEGHALNI NEHÉZ...

Meghalni nehéz. Temetni, csak temetni nehezebb.

Tiszta mámor könnyűvé teszi harcban a halált.

Ámha temetni kell, túlélni — nincs, ami enyhíti,

nincs, ami elhomályosítja a pallósként fénylő fájdalmat.

S ez így van jól.

Keményre edzett és éles

a fájdalom, riasztón fénylik. belefénylik a nappal szürkéségébe és belefénylik éle az alvásra hunyt szemekbe s nincs az a sötét zúg, melyet fel nem sebez.

S ez így van jól.

Aki úgy él, hogv felelt, az áruló.

Árva kín, árva seb, árva vér az, amit eltékozol.

Ó, tékozló az, aki a feledés vásárán elkötvavetvéli az eltemetettek, a sírok rábizott fénylő fájdalmát.

Én azonban zsugori vagyok.

Eltemetettek minden vágyának, sápadásuknak, halálhörgésüknek hűséges zsugori őre,

árva kín, árva seb, árva vér féltékeny számontartója, rettenetes, zsugori nábob, élő temető, pazarló élő,

így vagyok élethez hű. S ez így van jól.

RINGATJA A NÁDAT...

Ringatja a nádat a szellő, édes az édes csókja és keserű a halál — így van, mióta nád, szellő, csók és halál van

s így lesz, míg csak nád, szellő, csók és halál lesz.

Lobbant s kialszik, örök csillagok alatt gyufaszál lángja. A pillanatban, míg el nem égett, azt álmodta, hogy több, mint koldus pillanat lángocskája máglya-üzenetnek, fáklyának, pusztító s termelő tűznek vélte magát,

fuvallatra kialudt, mintha sose fel se lobbant, sose égett s perzselt volna.

Ringatja a nádat a szellő, édes az édes csókja és keserű a halál — ó, tiszta tények méltósággal teljes nyugodt egyszerűsége!

Ha megáll az óramutató, ha összetörik
vagy ha az óra össze-vissza ver is — ha
minden óramutató meg is áll a földön,
az idő mulik s nappalt éjszaka s haj-
nalt nappal követ.

Ringatja a nádat a szellő, édes az édes
csókja és keserű a halál.

Éhes embernek, igaz, minden bölcse-
ség foglalatja jó karéj kenyér, de a szó
több a szónál,

ellobban a gyufaszál lángja, látó szem-
mel nézni, ó, nézni és álmodni! s itthagyni
egy saját szót, élő szót arról aki voltam
ember s arról amit láttam

emberként közömbös örök csillagok
alatt!

NEM AFÉLE HUNCUT...

Nem aféle huncut sátánka, aki csak in-
celkedik és szeret tavaszi szélben cicázni
lányok libbenő szoknyájával,

hanem gorilla-képű szörny, öreg az ör-
dőg,

öreg mint a föld az igazi ördög.

Nem egyszer szembetalálkozom vele,
felbukkan úton-útfélen,

néha utánam lopózik a kapun, be a
szobámba,

szívesen elüldögél az ágyam szélén az
ágyilámpa fényénél, de szívesen akkor is,
ha eloltom a lámpát.

Ha könyvet olvasok vagy előttem pa-
pír s a kezemben toll

világos nappal is néha mint megannyi
ablakból mered rám a sorakozó betűkből.

Szólni kellene hozzá. Nem érti az em-
beri szót.

Bunkót kellene ráfogni, husángot, ne-
kimenni, agyonütni —de ő az erősebb,
öreg mint a föld

s egyébként is, ha rá is vetném ma-
gam, hogy ököltre menjek vele, még meg
se érintettem s már kisiklott a kezem
alól, mintha nem is lenne,

nincs.

Olykor rajongok, vagyok boldog is né-

ha, sokszor sírok s tudom azt is, hogy mi-
lyen az őrző fájdalom,

de az ördög, a gorilla-képű szörny (öreg
mint a föld)

néz engem s a szeme csak két mély
üres lyuk,

mint a falban kampósszögek sebhelye
vagy mint két egymás mellett frissen
ásott sírgödör.

Gonosz? Zabál és tulél mindent és —
lám — ásít és van.

Igazi ördög, öreg mint a föld.

KIGYÚLÓ LÁMPA...

Kigyúló lámpa a sötétséget vérzi meg,
a szó meg a csenden ejt sebet.

Vérzik és sebez, ami él. Érthetetlen tör-
vények tájaira tett kiránduláson vesz
részt, aki él.

Az aia, melyhez ajkam áhítva tapad,
ha leválik ajkamról

kitaszít az idegen dolgok dermesztő fa-
gyába.

Amíg nem próbáltam meg a bódulat
boldog izzását, nem hittem, hogy ennyi-
re fázhat ember.

Érthetetlen törvények tájaira tett ki-
ránduláson vesz részt, aki él.

Nem fáj úgy senki, mint aki boldoggá
tesz. Igaz-e, édes? S mégis, ha a kő bol-
dog állapota az egyetlen lehetséges bol-
dogság, akarsz-e boldog lenni?

Érthetetlenek érthetetlen tájakon ért-
hetetlen törvények alávetettiei, vérzünk és
sebezünk, mert élünk — vérzünk és se-
bezünk

s álmok tömör kontinense várossal, ut-
cákkal s különös fényben mozgó ismerős
és ismeretlen lényekkel

az ébredés, minden ébredés orvul tá-
madó földlökésére tántorogva omlik be s
válík talányos távoli pusztasággá.

Ezerszer temetünk, ezerszer halunk
meg — ő, de izgalmas, ő, de érthetetlen.
szörnyű és gyönyörű — s még énekelni
is tudunk csodás kirándulók!

Majtényi Mihály:

Néger a négerek között

Richard Wright, amerikai néger író és újságíró Párisban járt. Fehérbőrű barátai között — kellemesen elköltött ebéd után, feketekávé mellett — hirtelen felcsattant egy kérdés:

— Miért nem még Afrikába? Most hogy befejezted munkádat itt, miért nem utazol oda?

A kérdés váratlanul és készületlenül érte, mint ő maga vallja, úgyhogy percekig megdöbbenve nézett a kérdezőre.

— Afrikába?

— Igen, az Aranypartra például...

A szobában csönd volt: valami izzott a levegőben; talán a nyugtalanító kérdés? Wright mintha védekezésre készülne, talán a távolságot, az úti-nehezégeket akarta ellene szegezni a kérdezőnek, de aztán, rövid szünet után:

— Afrikába, tényleg... Még sohasem jártam ott.

Igy kezdődött egy izgalmas útirajz, a legizgalmasabb útiélmény amelyet valaha olvastam s amelyet maga az amerikai néger író jegyzett le. Wright számottevő tényező az amerikai irodalomban s ez az útivalloása már csak azért is izgalmas, mert leírja a hajdani rabszolgaivadék találkozásait az ősi földdel amelyről ő sem tudott többet, mint akárki más amerikai például, akinek... fehér a bőre.

Wright modern ember, alaposan képzett világjáró és tollforgató; modern ember és materialista, elfogulatlan bíráló és távol tart lelketől minden miszticizmust. Hala-dó gondolkozó — legalább ez derül ki minden írásából, ebből is, amelyet Afrikában papírra vetett. De talán éppen ez a hűvös pártatlansága, ez a szüntelen törekvése amellyel igyekszik a dolgokon felül-állni indít meg gondolkozást az emberben. Vallomása helyenként száraz és tárgyila-gos — olykor azonban valami fájdalmas, különös crescendóba csap át... szóval mélységes dokumentuma egy emberi lé-leknek... egy embernek aki véletlenül

feketebőrű és kiköt Afrikában, anélkül, hogy valamit is tudna erről a földrészről. Nem csoda, hogy különös írása mottója-ként egy másik amerikai néger írónak, Counte Cullen néger poétának versét idézi:

Mit jelent nékem Afrika ó:

Izzó napot és skarláttengert,
csillagfényt és dzsungel-embert:
bronzfekete férfierőt.

S aki éppen olyan, mint ki őseimet szülte:
álmodószemű fekete nőt

valahol

ahol

Édenről dalol egy paradicsommadár.

Számúzve három évszázada már az ősi földről, amely az övék volt s durva kéz bennük embert rabolt távol a fűszerektől — ő mangófa, éltet adó: mit jelent nékem Afrika ó?

Rabszolgaként dobták egy piszkos vi-torlánhajó fedélzetére valamelyik őst s a szemüveges, művelt utód felteszi magá-nak a kérdést mennyit tud majd Afriká-ból felfogni és megérteni? Ebből a hatalmas földrészből, amelyet „az ő népe” la-kik. S már az, hogy írása bevezető részé-ben idézőjelbe teszi a hovatarozás ilyen megvallását, mutatja, hogy nem jutott odáig, mint néger költőtársa, aki az-előbb idézett izzó soraiban, a lírában és tudat-alattiban már megvallotta ezt a hovatar-tozást. Wright nem jutott ilyen kapcsolat-hoz — de azért idézi Cullent: Mit jelent nékem Afrika ó... S talán már ez is válasz.

De nem. Wrightnek nincs ilyen válasza. Talán csak elragadta a szó: ő hűvös figye-lő maradt mindvégig. Leírja a megérkezé-sét az afrikai kontinensre, az Aranypart szabad négerállamba. Amelyet egyelőre fabarakok és néhány emelődaru jelez és iszonyú, szokatlan hőség. Már a partról

tisztán látja és le is szögezi: itt mindenki fekete. Mindenki néger. Hiszen önük is Harlemben sok a néger... de az utcáson álló rendőr gummitolja egy fehér Bobby kezében van. Itt azonban négerkéz markolja a rendőrbotot is.

S eléjén a kormánykiküldött. Az is néger. Ünnepestes feketében. Feljön a fedélzetre és meghajlik:

— Mr. Wright?

— Igen.

— Köszöntöm önt a miniszterelnök nevében!

Mindez olyan csodálatos, olyan furcsa, olyan szokatlan. Mr. Ansah — így hívják a kormánydelegátust — átvezeti a vámkordonon, kezének mozdulatára minden megnyílik s amikor a partra lépnek, kíváncsiak százai bámulnak a vendégre. Négerek. Négerek mind. Feketék. Nézi őket és kalauza mosolyogva szól át, mint ha megérezné, mi megy végbe az ő lelkében. Magyaráz neki. S akkor ott a fekete nagy embertenger közepén feltűnik az első fehér, az első fehér ember Afrika földjén, aki eléjekerül. Egy fehér dada kis fehér bébitől a gyermekkocsiban.

— Ők itt nyilván kisebbség, mister Ansah?

Helyeslő, mosolygó felelet:

— Igen, ők itt... kisebbségben vannak. Furcsa, mi, hogy egyszer ők a kisebbség...

Mister Ansah aztán elmagyarázza a néger szabadállam lényegét s hogy itt a fehérek nemcsak számszerűen kisebbség. S miközben várják a kormány autóját, amely majd továbbviszi őket a fővárosba, betérnek egy modern üzletházba. Hát igen: a kormány az néger és néger a szabadállam, csak éppen... ez az áruház van angol kézen. De ezt nem látni, mert néger abban mindenki: ezt csak megsugja Mr. Ansah. Még az övék...

Aztán odabent. A személyzet udvarias, de megérzik mr. Wright megjelenését az idegenszagot. Mert megszólítják mindjárt:

— Amerikából, ugyebár?

S az író csodálkozik. De ők mosolyognak, az elárusítólányok és a segédek. Mosolyognak. S felteszik a kérdést:

— Ha meg nem sértjük Afrika melyik részéből származnak ősei?

S a kérdésben talán benne van: mert mi kérem kontinens vagyunk sokféle néger törzsszel... és talán nem mindegy hogy ki melyik törzsből származik!

S most érezni — Wright nem mondja ki, de megérezni — hogy meghökkenti ez a kérdés. Meghökkenti, mert először találkozik a néger megosztottság kérdésével.

Otthon a néger — néger. Itt azonban ügylátszik, nem mindegy. Mert egyre faggatják:

— Sohasem kérdezte anyját vagy nagyanyját, Afrika melyik vidékéről származnak ősei?

Megint ez a faggatás. Keresik benne talán, hogy nem idevaló? Az Aranypartra. Vagy kongó néger? Vagy onnan a keleti vidékről? Keresik benne, milyen néger. S Wright felfortyan:

— Azt maguk is tudják, tudhatnák, hogy az itteni feketék, akik a fehérekkel szövetkezve őseinket elhurcolták, nemigen vezettek könyvet és származási táblát azokról, akiket eladtak...

S akkor csönd lett. A lányok és a segédek elhallgattak. Lesütötték szemüket és odébbálltak dolguk után.

Izgalmas utirajz ez, mert valljuk be, ilyen dolgokról sohasem olvastunk. Néger verseket, mint Cullen-é Afrika utáni sóvárgást, azt igen... de hogy a néger faggatja a másikat: milyen nemzetiségű néger is legyen... hát ez szokatlan nekünk úgy-e. Ha négerekről van szó, tudniillik.

*

A kormányautó viszi mr. Wright amerikai vendéget Kwame Nkrumah miniszterelnök palotája felé. Kétemeletes vörös téglalapületben fogadja a miniszterelnök, munkakabátban, lakásán. A beszélgetés ahogy Wright leírja semmiben sem különbözik bármelyik külföldi publicistának bármelyik ország miniszterelnökénél történt fogadtatásától és szavaitól. Diplomáciai általánosságok ezek, mr. Wright-et minden érdekli, a politika is persze, az Aranypart szabadállam alkotmányozó nemzetgyűlésének ügye és egyebek: kérdések pattognak... ezeket azonban csak odavetett mondatokban jelzi beszámolójában. Amire súlytfejtet inkább a helyzetkép. És az emberek. A beszélgetés angolul folyt természetesen, de a miniszterek — a kormány tagjai lassan előjöttek mind — sokszor szóltak egymás között Wright számára érthetetlen nyelven. Aztán felhangzik az „induljunk”. Autóba ülnek, a miniszterelnök kocsiját vérvörös motorkerékpárosok fogják körül, hatalmas zakatolással és megindul a menet.

Az amerikai néger testvérnek sok mindent megmutatnak: politikai népgyűlést melyen csak asszonyok vesznek részt — először, amióta világ a világ, először alkotnak itt aktív politikai tényező a nők. S külön szervezetük van Covention Peo-

ple's Party keretében — így hívják Kwa-me miniszterelnök pártját — aztán a lelkes utcákat, amelyen végigrobogva a tömeg ünnepli a miniszterelnököt... minden villanásszerűen vonul el Wright érdekes riportjában s mindenütt érdekes kontrasztal ott szerepel az afrikai hőség, a por, a piszkos utca, az emberek évezre-des meztelensége: a régmúlt és a ma. S Wright száján ott az örök kísértés, hogy elveszti objektivitását... Néha túlságo-san elítélőek a szavai a „benszülöttek” primitívsége felett s ösztönös irtózáttal nézi a piszkot, az elmaradottságot vagy mintha könnyek között vallaná: még nem értetek meg a szabadságra ha ilyenek vagytok! A másik percben a táncolók muzsikája és ritmusa valami bágyadt lelki-folyamatot indít meg benne és keresi, kutatja, miért olyan fájdalmasan cseng vissza az a négerütem. Legértékesebb megfigyeléseit természetesen akkor gyűjti, amikor magára hagyják és egyedül csavarog a négervárosban.

„Szüntelenül vándorolok Akkrán keresztül. Es ahogy így csavargok, először életemben jöttem rá, hogy a gyapjas négerhaj milyen gyakorlati célt is szolgál. Tisztviselők és iskolásgyerekek a kemény hajfűrtök közé dugják a tollat, tollszárt, színesceruzát... sőt láttam iskolást aki a tintásüveget a fején viszi. Láttam egy kislányt amint narancsot hámoz: a giriz-deket kettéosztotta, felét a narancsnak megette, másik felét elrejtette hajfűrtjei közé...”

„El voltam rá készülve, hogy vissza-utasító, sőt ellenséges magatartásra talállok, ha letérek a fő útvonalról. De meg-tettem mégis, beleveszttem a keskeny ut-cák labirintusán át valami külvárosba... S ott hatalmas tömegben láttam embert, asszonyt, gyereket elkeveredve... jöttek mentek össze-vissza s az volt a benyomá-som hogy ez a fekete embertömeg annyira elkeveredett a föld sarával, hogy nem tudhattad: hol végződik a föld és hol kezdődik az ember... Piszokban élnek és piszokból élnek... s közben a húsuk, a testük szinte átmenet nélkül a földdel lát-szik összeolvadni...”

Igen, sokszor ellentmondásokkal teli, de láthatólag mindig őszinte vallomások ezek. Wright útilevelei az afrikai konti-nensről, az Aranypart néger szabadállan-ról. S milyen találkozások ezek sokszor, milyen meghökkentő szituációk! Amikor egy néger ifjú felkeresi: segítse hozzá egy rádió-távтанfolyam meghallgatásához.

— S milyen tanfolyam legyen az?

— Detektív akarok lenni — vágja ki büszkén az ifjú.

Detektív akar lenni, mert úgy látta fil-meken és az amerikai magazinokban ol-vasott detektívekről. Wright mosolyog. „Hát így van ez az egész világon? Hát kalandorfilm és detektív regény minde-nütt?” Sokkal jobban meghökken azon-ban amikor a néger ifjú felvilágosítja: miért akar detektív lenni.

— El akarom fogni a gonosztevőket uram!

— Milyen gonosztevőket?

— Hát az angolokat kérem! Uram, mi afrikaiak tiszteljük a törvényt, ez a mi országunk... de az angolok erőszakkal idejöttek, elvették az országot, az aranyat meg a gyémántot... hogyha én jó detek-tív lehetnék uram! Kinyomoznam, hogy csinálják ezt és... leleplezném, bezárat-nám őket mind! Az angolokat, a fehére-ket uram!

Voltak ilyen találkozásai. Meghökken-tő és megdöbbentő találkozásai, amikor a fogalmak összekeverednek, amikor a valóságot a primitíven át felolvasztha-tatlanna izzasztja és úgy kövesíti meg az agyakban valami furcsa hajtóerő, vala-mi megszállottság...

Voltak ilyen találkozásai. Legkülönö-sebb mégis az volt, amellyel ezt a külö-nös utiélmenyét Richard Wright lezárja. Akkrában egy magányos sétán feltűnt neki hogy egy ház tagas udvarán — s már a kapu előtt is — nagy a csoportosulás. Előbb belesett a kerítésen, aztán megki-sérelte előrenyomulni a tömegben. Kissé ferdén néztek rá — érdekes, az idegent mindig megéreztek benne — de előre-engedték. Láta, hogy itt valami rendki-vüli dolog esett s továbbfurakodott a ház felé. Ekkor valaki eléjeállt:

— Maga idegen úgy-e uram? — szól-t rá.

Wright ráhagyta, mire az önkéntes ka-lauz bevezette a házba, a lakásba, ahol fiatalok és öregek furcsa ritmikus moz-gással valami tánchoz készülődtek. A do-bok már puffogtak s mezitlábosan a tán-cosok összefogódtak... s akkor megin-dult a furcsa tánc.

„— Miért táncolnak? — kérdeztem a fiatalembert aki megszólított.

— Egy fiatal lány halt meg. Azért”.

És Richard Wright, az amerikai néger, a harvardi egyetem egykori diákja, az író és világjáró háromszor is megkérdezte ott, miért táncolnak. Hallgatta a dobok tompa puffogását, nézte az arcokat ame-

lyek sem fájdalmat sem gyászt nem mutattak... csak táncolt az egész gyülekezet, mezitlábosan furcsán szökellve, vadul egyre vadabbul.

Richard Wright háromszor is megkérdezte: miért táncolnak s mindig ugyanazt a választ kapta: hát meghalt egy fiatal lány. Meghalt, de senki sem sirt, senki sem könnyezett s neki eszébe jutottak régi temetések ott Amerikában, régi néger-temetések amelyeken olyan szívtépően csengett fel a zokogó hang... azokat ki tanította sírni? Mert ezek nem sírnak, csak táncolnak, forognak egyre vadabbul és amikor harmadszor megkérdezte: miért táncolnak, a fiatal ember karjára tette a kezét és halkán mondta:

— Uram, most jobb lesz ha elmegy.

És mr. Wright elment. A tolongó tömegben át mely egyre áramlott a halottasház felé; elment ki a kapun át. Érezte, hogy a fiatalember követi tekintetével: jobb felé indult hogy megtévessze... az-

tán visszatért. Mögéje akart lesni mégis ennek a titoknak: miért küldték ki, mi fog most történni odabent, miért szól a dob egyre vadabbul, egyre eszeveszettebben, miért?

S vissza is jött megint. A kapu akkor már néptelen volt s egyedül az iménti fiatalember állt ott. Lesett rá. S amikor elhaladt a kapu előtt, gúnyosan odaszólt:

— De most úgy-e... igazán haza tesszük menni?

S aztán becsukta a kaput és bereteszelt. Vége volt a jelenetnek.

És Richard Wright, az amerikai, ezt írja oda, befejező mondatnak:

„A kapu becsukódott és vége volt mindennek. Ott álltam és... nem értettem semmit. Ott álltam a csukott kapu előtt s elgondolkoztam: én is fekete vagyok, ők is feketék. ...a fekete arcszínem azonban semmit, de semmit sem segített abban, hogy megértsem őket”.

Rippl-Rónai József

Kávéház

B. Szabó György:

Az iszony idilljeinek novellista-költője

(Gelléri Andori Endre)

A modern magyar novellának egyik leg-
tehetségesebb művelője volt.

Alakja, írói pályafutása és életműve elvá-
laszthatatlanul egybeforrt a két világháború
közötti írónemzedék, a „tragikus nemzedék” mű-
vészi törekvéseivel, életútjával és emberi hullá-
sával. Ahhoz a táborhoz tartozott, amely elszán-
tan, becsületesen — és reménytelenül — a szel-
lem fegyvereit állította szembe az erőszakkal, az
értelmet kereste az értelmetlenség felülkerelke-
dése idején, az embert kutatta az emberi érté-
kek pusztulásának és pusztításának vad viha-
rában és szennyos örvényeiben.

Egy nemzedék alkotó tagjaként jutott el a
merész, új kísérletek biztató derűjéből a belső
emigráció riasztó magányáig, a munkatáborok
hajszolt zsuffoltságából a jeltelen tömegsír der-
mesztő csendjéig.

„Vad ágyúszóval vágatott
gyöngyház-korán a tenger át”

— idézhetnénk egy egész nemzedékre vonat-
koztatva, s a magyar írástudók között Bacsányiék
óta nem pusztított ilyen kiméletlen alapossá-
gal a halál. A bóri rézbányától fel Ukrajnáig, a
nyugatmagyarországi ideiglenes lágerektől Fland-
riáig, Auschwitzig, Dachauig — tömegsírok, gáz-
kamrák, halál-táborok: emberéletek és írói sor-
sok pusztulásának színhelyei — akad-e majd
irodalomtörténész, aki gondosan és tudományos
szenvtelenséggel tárja elénk ezt a „meghibbant”
kort és a magyar irodalom „tragikus nemzedé-
kének” utolsó napjait, fájdalmas, reménytelen
és embertelen rorsát?...

A költők: Radnóti Miklós, Sárközi György,
Fenyő László, Forgách Antal; az elbeszélők:
Hevesi András, Pap Károly, Örley István, Ko-
mor András, Vághidi Ferenc; az esszéírók: Szerb
Antal, Halász Gábor, Tamási György, Honti
János és Bálint György — és a többiek, akiknek
csonka életművét versek, cikkek őrzik fakuló
folyóiratokban és sárguló újságlapokon — mind-
annyian a magyar irodalom születésének és puszt-
ulásának szemtanúi, hordozói és részesei voltak.
Lehet-e egyáltalán felmérni azt a vérvesztés-
get, amely a magyar irodalmat érte? Művész-
sors? költőhalál? nemzedéksors? Nem. A tehet-
ség és a művészi lelkiismeret agóniája egy puszt-
ulásra ítélt, önvésztebe rohanó, embertelen és
faji ideológiától megmértelyezett magyar közélet
levegőjében.

Ó, régi börtönök nyugalma, szép
és régimódi szenvedés, halál,

költőhalál, fennkölt és hősi kép,
tagolt beszéd, mely hallgatót talál, —
mily messzi már. A semmiségbe lép,
ki most mozdulni mer. A kód szítál.
A valóság, mint megrepedt cserép,
nem tart már formát és csak arra vár,
hogy szétdobhassa rossz szilánkjait.
Mi lesz most azzal, aki míg csak él,
amíg csak élhet, formában beszél
s arról, mi van, — ítélni így tanít.

S tanítna még. De minden szétesett.
Hát ül és néz. Mert semmit sem tehet.
(Ó, régi börtönök)

Radnóti idéztem és hány magyar költőt
idézhetnék?

Művészeket, akik öntudatuk utolsó szikrá-
jáig viaskodtak a valósággal, a nyersanyaggal és
az alkotóművészet törvényeivel; írókat, akik
egész életükben, mint árnyékukat hordták ma-
gukkal a borzalmas tömeghalál sejtelmét; em-
bereket, akiknek minden tettük emberi kiállás,
figyelmeztetés és példaadás volt.

S vajjon ez az új börtön, a levegőtlen ma-
gyar valóság, hatott-e a művészre, meghatároz-
ta-e a két háború közötti magyar irodalom gon-
dolati és hangulati elemeit, s példaadóvá vált-e
ez az emberi kiállás?

*

Amikor a Nyugat egyik novellapályázatán
feltűnt és megjelent a „Szállítók” c. novellája,
a költő Füst Milán meghívta az írókat és elbeszél-
getett vele. Megtudta, hogy volt lakatos, disz-
kosztető, vegytisztítóműhely munkása, szállító,
rakodómunkás.

„... mit csinálhat az, aki ugyanakkor még
kelmefestő is, meg vegytisztító s este hétig, nyol-
cig mártogatja benzinkádjába mások szennye-
sét? Hogy dolgozhasson az ilyen éjjel?” — veti fel
a kérdést egy későbbi előszavában Füst Milán.

Első könyvében, a Nagy mosoda c. regé-
nyében (megj. 1932-ben) egy pesti vegytisztító-
üzem életét tárta fel, s bár regényének kompo-
ziciós hibái igen feltűnőek — naturalisztikus ré-
szek realista és szürrealista ábrázolásmóddal
szövednek egybe — egy ismeretlen világtájat és
embertípust mutatott be: a város központjában
működő, nagyüzemmé átalakuló gőzmosoda éle-
tét a maga szennyos-hegyeivel, párájával, színes
és nehézillatú vegyszereivel és az üzem ember-
anyagát: a terebélyesedő, tokásodó Taube urat, a

felfelékapaszkodó kisember brutális, élveteg, lassan önmagát is megútáló alakját; a strébermunkást, aki majd munkavezetői minőségben felfedezi a hatalommal járó előnyöket és győzelmeket; az elkészedett, a munkába és később az öngyilkosságba menekülő munkás felejtethetetlen alakját; a fűtőt, aki a kínai forradalomról álmodozik; a fehérköpenyes vasalónőket, galérioslányokat, akik alig esznek, de kivétel nélküli Taube úr szeretői, mert csak így juthatnak állásba s ezzel a testi felkínálkozással őrizhetik meg munkahelyüket. Sívár, piszkos-szürke, alacsony égbolt, szűk nagyvárosi utcák, lucskok, szenny, szenny mindenütt. Ez a regény mintha az ökölbészorított munkáskéz tehetetlenségét is dokumentálná: Taube úr önmagában vívja meg küzdelmét és lelkiismereti harcban pusztítja el önmagát. A Részegen c. novellájában újra visszatér majd ehhez a témához, de a részeg kelme-festők bosszúja most a valóság és az álom határára mozog, irreális történetre kerekedik és inkább egy indulat művészi felfokozását ilusztrálja.

1933-ban adta ki első elbeszéléskötetét a Szomjas inasok-at, majd egy év múlva a Hold utca, 1935-ben a Kikötő és végül 1940-ben utolsó elbeszéléskötetét Villám és esti tűz címen.

Egyetlen regény, négy novelláskötet és elszórtan, lapokban és folyóiratokban kötetbe nem került elbeszélések, novellák. Ennyit tesz ki életműve. Tíz év termése.

És ez a tíz esztendő — teli egzisztenciális bizonytalansággal, mellőzéssel és elismeréssel és eredményekkel — a felnövekvő európai fasizmus árnyékában, elegendő volt arra, hogy Gelléri kialakítsa a maga sajátos elbeszélőművészetét és új tájakat hódítson meg, új távlatokat mutasson a magyar novella számára. De elegendő volt arra is, hogy egy egyszerű kezdet és indulás után megrekedjen, önmagába forduljon és lázadását az embertelen világ ellen az artizstikumba való meneküléssel fejezze ki. Egy írásművészet, amely a valóság mozgástörvényeit és a való világ jegyeit egyénien sűrítve, de átlényegítve közli; egy ábrázolásmóddal, amely a realizmus klasszikus formáin túlmutatva és a magyar elbeszélőirodalom hagyományos és provinciális keretein felülemelkedve a modern európai elbeszélés új módszerére és valóságátására utal: egy stílussal, amely ízségével Móriczra, merész, képtermelő jellegével, asszociáció-bőségével és zeneiségével Krúdyra emlékeztet.

★

Hamvas H. Sándor a Korunk című folyóiratban Gelléri Szomjas inasok novelláskötetét bírálva, éles és türelmetlen hangon veti szemére témáinak jelentéktelenségét és az ábrázolás realizmusának hiányát.

„A tizennégy novellában egyetlen egy sincs olyan, amelyikkel kapcsolatban az olvasó ne érezne, hogy valami hiányzik belőle. Mintha a valódi élet hiányzana. Mintha minden témát gondosan átszűrt volna; jaj, nehogy akár nem véltlen is belekerüljön holmi nyugtalanító, felforgató egyéniség. Mintha bizony ezeket a nyugtalanító, felforgató, elégedetlen egyéneket el lehetne síkasztni az életből...”

A nagyvárosi lumpenproletár réteg ábrázolója Gelléri és kizárólag ennek életét, életszemléletét örökíti meg. „Sokat ígérő” regénye után,

ideje, hogy szem előtt tartsa a realizmust, a megtörténhetőséget, tanuljon, ismerje meg a tényeket, a kapitalizmusban rejlő ellentmondásokat, a kényszerítő okokat és az úgynevezett „világ-krízis” forrásait.

Ezerkilencszázharmincháromban hangzott el egy baloldali magyar folyóiratban ez a dörgáló, feddő hang és jótanács. Figyelmeztetés az író osztályhovatartozására és arra, hogy a gyökertelenség következménye csak az lehet, hogy az író az „irodalom országútjainak lesz a vándora.”

Gelléri azonban hű maradt ehhez a magafelfedezte világhoz. Konokul, makacs elszántsággal ragaszkodott egy ábrázolásmódhoz, melyben realizmus és irrealitás keverednek: nyomászó valóság és tündéri idill; egy hangulathoz, melyben a valóság érzelemszövedékét játékosan, bizarrul áttöri az álom és a vízió csillogó, puhan elomló kelméje; egy zeneiséghez, melyben a valóság komor ritmusát egy-egy váratlanul felhangzó, lebegő üveghang oldja fel, varázslatként.

Vegyünk csak elő a vén Pannáról szóló novelláját.

„Tündéri hóhullás volt, gyémántos idő, de a vén Panna megzavartan és sírva fogadta a nagy havat.” A vén Pannának se munkája, se tűzrevalója; a szomszéd kovács, a vén, morc kovács még egy marék parazsat sem ad Pannának. „Csak lenne ő szép és fiatal, legalább addig, míg a tél tart, akkor adna tüzet még ez a kovács is.” Most elalszik Panna és vidám, kacagtató álmot lát. Vidáman ébred, falitükrébe nézve fésülködni kezd. A tükörben az ablakon át megpillantja a tüzetfújtató kovácsot és a kovácsműhely tompa homályát.

„Most eltűnt a kovács, a tükör mélyéből forró tűz lobogott föl. Nesztelen borította el ezüst színét a sok láng s a fényük mindig nagyobbra nőtt, mert a kovács folyton hajtotta a tűz fújtatóját. Panna viaszánga arca hirtelen rózsás lett, a haja vörös, fésűje tűzbe merült s fekete kendője bolyhain szikrák repkedtek.

A vén Panna először megrettent, aztán gyönyörködve csudálkozott rajta s a végén kacagott egyet. Csak a kis nyúl tud ilyet nevetni, ha meglátja az első zöld füvet...”

Most hamar ágyba bújlik és nézi a tüzet.

„Amíg nézte, egyre merészebb remény suhant át a lelkén: hátha így adott jelt a kovács, no, gyere már, te fázós Panna.

Ah, ravaszok az övgye emberek, először zordak, aztán így a tükörből integetve, csillogtatják a reményt a vénleány felé.”

De még nem megy ma Panna, majd holnap, ha fölveszi ünnepi sötét ruháját.

„Így szötte-főtte a dolgokat, mikor hirtelen fekete lett a tükör, majd ködös gőz csapott fel benne: a kovács odaát kioltotta a tüzet.

Panna kezében megállt a kis tű s a szívében is a sok édes gondolat.”

A tűz, a vörös fény, amely egyszerre megváltoztatja a valóságot, az arányokat, a tárgyak külső, megszokott képét, izzóvá teszi a gondolatot és meggyorsítja a képzettársítást: itt vagyunk az álom és ébrenlét határára. A vén Panna megszépül, átalakul a tűz fényében s a hideg szobába tündéri mozdulattal belibben az erotika.

Vagy figyeljük meg a villámcsapás leírását a Villám és esti tűz-ben:

„Ekkor tartottak a segédek az utolsó párnál, néhányuk már pihent, amikor megnyílt a kissé betámasztott ablak s a műhelyhelyiség lélekző színben forgó és fényes lett.

Mindenki a nyaka közé húzta a fejét, amíg a beszisszent villám, mint lángmadár csapongó szárnyával felgyújtotta a cipészműhely függönyét, aztán mintha tíz fegyver dördülne el csatogva, pont a hálástálba csapott s a piros paprikás lé lángok fátylára lebbent; s véres parázsban, mintha gyémánt lenne, úgy reppent a plafon felé egy villámtól feldobott halfarok."

Egy gyermek élménye ez, egy fülledt, forró nyári est emléke, amely szimbólikus jelentőséget nyer a felnőtt tudatában, mert másnap kitör a háború. A villám, a véres halcafatok a falakon, ajtón, ablakon, a jelenlevők ijedtsége, szerencsés megmenekülése a veszedelemből és az utána következő beszélgetés belevésődik a kisfiú emlékezetébe: „látni vélte már az ablakon át, mint szeli át a tűzhabot” — a villámból lett cápa.

Ez a villámcsapás, a maga váratlanságával, rendkívüliségével, mintha egy korszakot metszett volna ketté: a tárgyak kimozdultak a helyükből és a hirtelen változás, mintha egyszerre kitágította volna a látás határát: a tekintet a jövőt kutatja.

S ebben a titokzatos és érthető, idillikus és fojtogató valóságban szegény, éhes, esett emberek mozognak, hallgatnak, élnek. A való világ képe egy művészi látásmód egyéni fénytörvényei és törésszögei alapján jelenik meg szemünk előtt.

Hol az élet? Hol vannak a nyugtalanító, felforgató egyéniségek? Indokolt-e Hamvas H. Sándor dorgálása?

Gelléri Andor Endre realizmusa — problematikusan realizmus. Témái és emberei, valóság-látása és írói módszere, élményei és ábrázolásmódja valóban kiválthatták az ellenállást azok részéről, akik a valóság művészi megjelenítésének gorkij-i tolmácsolására és gyakorlatára hívatkoztak. Az elesett emberek harca ebben a Gelléri-által teremtett világban — az álom és ébrenlét mezsgyéiről szemlélve — csak egy részletét tükrözhetette vissza a kapitalista társadalmi rendszer valóságának, emberi viszonyainak és csak hangulati megfogalmazását adhatta az osztályharc egyik fázisának. Ez a kor a magyar munkásság mozgalmi tevékenységének kritikus időszakát, mélypontját jelenti, ez a tíz év az illegális szervezet széthullását és erőszakos felszámolását idézi elénk, de ezentúl — s azt hiszem innen ered Gelléri Andor Endre művészi koncepció ellentmondásossága — magában foglalja az imperialista kapitalizmus világkrízisének hatása alatt felbomló kézműves-kispolgári életforma teljes csődjét és ennek minden megnyilatkozási formáját a munkanélküliségtől a deklaszálódáson át a lumpenproletariátus nagyarányú megnövekedéséig. S ennek a céltalan, értelmetlenné váló életnek, társadalmi züllésnek ábrázolásával Gelléri kétségtelenül állást foglalt az elesettek mellett, azonban így is csupán egy folyamat — a proletarizálódás — megjelenítéséig, tegyük hozzá művészi, együttérző és részvételi teli, de lényegében hangulati megőrkítéséig tudott eljutni. Mindaz, ami kiváltotta ennek az emberi világnak a pusztulását, háttérben maradt. A Gelléri által megformált alakokban túlteng a fanatizmus; egy ösztönös, primitív állásfoglalás ez a való világ „érthetetlen” és nyomasztó erőivel és nyomorító hatalmaival

szemben. S ezért ritkák novelláiban azok a percek, amikor az elkeseredés öntudatos feleszméléssé válik, amikor ez a „sodródás” tudatos szembelyezkedéssé minősül. S talán nem véletlen, hogy tekintetét elkerülte, figyelme nem kötötte le a gyári munkásság élete, a nagyüzem dolgozóinak sorsa. Munkásalakjai: napszámossá, szállítómunkássá vedlett kisiparosok, értelmiségiek, „hivatásos” munkanélküliek, lézengő kismesterek és a külváros tömeglakásaiban élő, inségkonyhára járó nyomorgók „amorf” tömege; a lumpenproletariátus növekedő tábor, a deklaszáltak sokféle és egyszínű változata. Egy széthulló társadalom periferiáján elhelyezkedő pusztulásra ítélt réteg, amely öntudatlanul és magárahagyottan szemléli önön nyomorúságos sorát.

Gelléri egyéni tragédiákat sűrít novelláiba és a magáramaradt, a társadalomból kihulló egyének gazdag változatát tárja elénk; nem a valóság teljes képét fedi fel, hanem csupán egyik részletét, nem az osztálytársadalom mozgástörvényét, hanem annak egyes mozzanatait. Ebből következnek valóságátításának és ábrázolásmódjának korlátozottságai és innen novelláinak kompozicionális és stílári eredményei is.

A valóságos társadalmi erők és a deklaszált, magáramaradt, öntudatlan egyének közötti konfliktus problémájának művészi ábrázolása csak rövid novellákban, balladai, hangulati elemekkel átszőtt elbeszélőformában örökíthető meg. Ezért kellett írásaiban túltengenie a hangulati elemnek és ezért kerülte Gelléri a novellisztikus forma egyik alapvető művészi követelményét: a drámai összeütközések sűrítését és kiélezését. S ezért is kellett túljutnia a klasszikus novellaformán és megteremtenie a balladai, szürrealista „szonatinákat”, a novella-verseket és a határozatlan műfajú talányos történeteket, mint amilyen a Villám és esti tűz, vagy Georgi, a borbély.

„Stílusa is adottságainak eredője: Krúdy tollára méltó valóságos izekkel játssza végig a testi élvezetek rövid skáláját — az egyedül, ami „hőseinek” megmaradt — s ahol a külső világ acélfalába ütközik, költői csillogású, aranyfénybe mártott szöfűzések, teljesen lírai képek szárnyán próbál föléje szökkenni” — jegyzi meg egyik méltatója.

*

A modern magyar novellának egyik legtehetségesebb művelője volt, Petelei, Cholnoky, Krúdy, Lovik Károly, Csáth Géza úttörő kísérleteinek nagyigényű folytatója és fejlesztője novellairodalmunkban, aki valóban az „iszony idilljeit” teremtette meg a két háború közötti magyar irodalomban.

Az ezerkilencszázharminchármas perspektívából szemlélve és a forradalmi munkásmozgalom irodalmi szűrőjén átszűrve teljesítményét művészi és emberi állásfoglalása problematikus lehet. Azonban ugyanakkor e problematikuság mögött egy becsületes írói szándék kiütkezésését és egy elembertelenedő világgal való szembeállítás művészi feloldhatatlanságát kell meglátnunk.

Ebben van írói teljesítményének jelentősége és ez határozza meg kivételes helyét a modern magyar irodalomban.

A hitleri fasizmus végzett vele 1944-ben. Harminchat éves volt.

Balázs Piri Aladár:

A nyelv keletkezése

— Bevezetés —

Ha a nyelv keletkezését, eredetét akarjuk kutatni, vizsgálódásainkat feltétlenül a beszéd legkisebb egységeinél, a hangoknál kell kezdenünk. Ezúttal nem térünk ki a nyelvtudomány-nak ezen a téren eddig elért eredményeire; erre majd később kerül sor. Először a saját megfigyeléseinkről számolunk be.

A hangokkal kapcsolatban elsősorban azt kell megfigyelnünk, hogy egyes nyelvekből bizonyos mássalhangzók hiányoznak. A szerb nyelvben pl. nagyon kevés szerepe van a **F** hangnak. A szerb nyelvnek **F** hanggal kezdődő szavai kivétel nélkül idegen eredetűek, de a szavak belsejében is nagyon ritkán fordul elő a **F** hang. Ennek alapján feltehető, hogy ebből a nyelvből eredetileg hiányzott a **F** hang. A latin nyelvből hiányzik a **Č**, **Dz**, **Dž**, **Dj**, **Lj**, **Nj**, **Š**, **Tj** és **Z** hang. Az ógörög nyelvből ezeken kívül a **C** hang is hiányzik. A nyelveknek ilyen irányú vizsgálata akkor válik érdekessé, ha két olyan rokonnyelvet találunk, amelyek a hangok számát illetően nagyon különböznek egymástól. Igen alkalmas erre a finn és a magyar nyelv. A finn nyelvnek mindössze tizenegy szókezdő mássalhangzója van: **H**, **J**, **K**, **L**, **M**, **N**, **P**, **R**, **S**, **T**, **V**. A szavak belsejében ezeken kívül előfordul még a **D** és a **G**. Teljesen hiányzik tehát a **B**, **C**, **Č**, **Dz**, **Dž**, **F**, **Dj**, **Lj**, **Nj**, **Š**, **Tj**, **Z**, **Ž** hang. A magyar nyelvben megvan mind a huszonhat felsorolt mássalhangzó, a finn nyelvben pedig mindössze tizenhárom. A hangok különböző száma az egyes nyelvekben arra mutat, hogy a hangok nem csoportosan, hanem egyenként jelentek meg a nyelvtörténet folyamán. Ebből viszont arra lehet következtetni, hogy a legkorábban jelentkező hangokat önálló értelemben használta az ember, mielőtt még ezek az első hangok szavakká kapcsolódtak volna össze. Ezenkívül megfigyelhetjük azt, hogy bizonyos mássalhangzók minden nyelvben megvannak. Ezek közül a **K**, **P** és **T** fontos és gyakori hangváltozások kiinduló hangjai. Ilyen

Ki kell itt térnünk még valamire. A hang-hangváltozások: **K > H**, **K > G**; **P > F**, **P > B** **T > D**, **T > S**, **T > Z** stb.

tudósok a finn nyelvet konzervatív nyelvnek tartják. Ezt a véleményüket arra alapozzák, hogy a finn nyelvben keveset változott a nyelvtörténet folyamán a szavak hangalakja. Arra következtethetünk ebből, hogy a finn nyelvben a korábban keletkezett mássalhangzók vannak meg, s köztük, természetesen, a legősibb hangok. Ha megfigyeljük azt, hogy melyek a később megjelent mássalhangzók, s ezzel együtt megfigyeljük a hangváltozások irányát, akkor

egyes mássalhangzók megjelenése és a hangváltozások között összefüggést kell keresnünk. Vizsgáljunk meg erre vonatkozólag néhány példát! Több ősi finnugor szó a finn nyelvben **P**-vel kezdődik, a magyarban pedig **F**-vel. Ilyenek: **piele** — **fül**, **puno** — **fon**, **pääsky** — **fecske**, **pesä** — **fészek**, **pilvi** — **felhő**, **pää** — **fej**, **puraa** — **forr**. Több ősi finnugor szóban a finn nyelvben **T**, a magyarban pedig **Z** van. Ilyenek: **kota** — **ház**, **vete** — **víz**, **käte** — **kéz** stb. A finn nyelvben, amint már mondtuk, nincs meg sem a **F**, sem a **Z** hang. Ilyen példákat más nyelvekben is találunk. Az ógörög nyelvben nincs **C** hang, a latinban van; de van is a görögből a latinba való átmenetben **K > C** hangváltozás: **keros** — **cera** (viasz), **konis** — **cinis** (hamu). A latin nyelvben nincs **Š** hang, a franciában van; de van is a latinból a franciába való átmenetben **K > Š** hangváltozás: **calidus** (c = k) — **chaud** (meleg; ch = Š). A latinban nincs **Ž** hang, a franciában van; de van is a latinból a franciába való átmenetben **G > Ž** hangváltozás: **gelu** — **gel** (kiejt. žel = fagy fn.).

Az ilyen példákból arra következtetünk, hogy a mássalhangzók egy része nem önállóan, hanem hangváltozás útján jött létre az ősi mássalhangzók, vagy hangváltozás útján korábban keletkezett mássalhangzóból. Feltevésünk szerint azok a legősibb mássalhangzók, amelyekből hangváltozások indulnak ki (**K**, **P**, **T**), s melléjük kell sorolnunk azokat, amelyekről nem mutatható ki, hogy hangváltozás útján keletkeztek (**L**, **M**, **N**, **V**). Ezek szerint tehát a legősibb mássalhangzók: **K**, **L**, **M**, **N**, **P**, **T**, **V**. Ezt a feltevésünket alátámasztják azok a primitív nyelvek, amelyek a mássalhangzók tekintetében sokkal szegényebbek, mint az eddig említett nyelvek bármelyike. Ilyen a Hawai-szigetek bennszülötteinak nyelve, amelyről Fests-tics Rudolf „Emberevők között” című könyvében a következőket írja: „Az ő nyelvüknek mindössze hét mássalhangzója van, a **H**, **K**, **L**, **M**, **N**, **P**, **V**, s a magánhangzók használatának nagy túlsúlya szinte képtelenné tette őket a torokhangokon kívül más hangok kiejtésére”. — Hiányzik itt a **T** hang, amely feltevésünk szerint egyike a legősibb hangoknak. A könyvben azonban kevéssel utóbb a következő áll: „Egy alkalommal nemzeti játékaikat mutatták be nekünk. Ezeknek egyike a **kua**, abból áll, hogy bizonyos távolságból késsel dobni meg egy megjelölt tárgyat. A másik, a **talau** pedig abból, hogy az egyik bennszülött — akinek őt szövetség van függélyesen a lábára akasztva

— e szövetsíkok egyike mögé kis követ rejt. A játszóka a szövét túlsó felén vannak és kitálatni igyekeznek, hogy melyik csík mögé van a kövecs elrejtve”.

A talau szó arra mutat, hogy a hawai nyelvben megvan a T hang is. Valószínűleg ritkábban fordul elő, s így elkerülte az író figyelmét a felsoroláskor.

A Hawai-szigetek bennszülötteinak nyelvéről egy másik világjáró, dr. Gáspár Ferenc is ír „Ausztália titokzatos partjain” című könyvében: „Megörökíteni ezt a lágy beszédet még akkor sem tudtam volna, ha igen gyakorolt gyors-író lennék; tehát képtelen vagyok annak egyetlen mondatát reprodukálni. De, hogy fogalmat adhassak ennek a nyelvnek páratlan lágyágáról, a sziszegő s, sz. z, zs, cs. stb. hangnak teljes hiányáról, illetőleg inkább a magánhangzók óriási tömegéről, felsorolok néhány földrajzi nevet, amelyek természetesen a hawaii nyelvnek hű tükröi lehetnek... Íme például a főbb szigeteknek a nevei: Niáhu, Káuái, Oáhu, Máui, Hávái, Lánái, Káuláhu; csatornák nevei: Kauláikiki, Kalualui, Pailolo Kahiki, Auán; szigetsúcsok: Káluákoá, Vaimánálá, Káilipulu, Káláá, Kuváíhoá, Kailikii, Pápáphaku; hegyek és vulkánok: Káhálá, Manuá, Kea, Huáláhai, Manuáhoe, Kilaueá, Haleakálá; királyok, királynők nevei: Kamehámeá, Kálákáua, Lilioukalani; stb.”

Hogy a hangok vizsgálata során a mássalhangzókat részesítettük előnyben, annak megvan az oka. A mássalhangzóknak feltétlenül fontosabb szerepet kell tulajdonítanunk a nyelv keletkezésében, mint a magánhangzóknak, sőt azt kell mondanunk, hogy a legősibb mássalhangzók a keletkezés sorrendjében megelőzték a magánhangzókat, vagyis az ember mássalhangzókkal kezdett beszélni. Hogy a mássalhangzók súlyosabbak, jelentősebbek a nyelvben, az még a nyelvek mai fejlődési fokán is kimutatható. A ragozó nyelvekben, pl. a magyarban több olyan ősi szóvégződés van, amely egy mássalhangzóból áll (-n helyhatározó rag. -t tárgyrag. -l és z igeképző, -s melléknévképző. -k többesjel stb.). Míg ezek a mássalhangzók kijelölik a szó mondatbeli szerepét, megváltoztatják a szó jelentését vagy jelölnek valamit, addig a magánhangzók csak arra szolgálnak, hogy szükség esetén ezeket a mássalhangzókat a köthang szerepében a szóhoz kapcsolják.

A mássalhangzók változásai aránylag jól követhetők a nyelvtörténet folvamá, a magánhangzók eltérései azonban sokszor megoldhatatlan nehézségek elé állítják a szavak származtatásával foglalkozó nyelvészt. A víz pl. a finn nyelvben vete. A finn vete kétségkívül a szó régebbi alakját őrzí. A finn és a magyar szó közti t > z hangváltozás nem okoz gondot, mert ez más esetekben is szabályszerűen megismétlődik, de szabályszerű e > i hangváltozás nem mutatható ki.

A mássalhangzóknak a nyelvben való fontosabb szerepére vonatkozólag bizonyára értékes adatokat szolgáltat majd az ó-héber írás ilyen irányú tüzetes vizsgálata. Az ó-héber írás kezdete i. k. e. a XIV. századra tehető, s különös sajátága, hogy nincsenek a magánhangzók jelölésére szolgáló betűi. Ezek pótlására kezdték használni a VII. században a pontokból és vonalakból álló jeleket.

A mássalhangzók és magánhangzók abban is különböznek egymástól, hogy míg a mássalhangzók egyes csoportjainak képzési helye más és más (ajakhangok, foghangok stb.), addig az összes magánhangzók egy helyen, a gégeben

keletkeznek hangszallagrezgéssel, s szájunkkal csak módosítjuk őket kimondás közben. Tehát az összes magánhangzók egy magánhangzóra, a gégeben képzett és a szájjal még nem módosított, nem artikulált ősmagánhangzóra vezethetők vissza. Ezért van az, hogy a magánhangzók jelenlétét és hiányát illetőleg nincs olyan nagy különbség a nyelvek között, mint amelyet a mássalhangzókkal kapcsolatban tapasztaltunk. Nagy különbséget láttunk a mássalhangzókat illetőleg pl. a magyar és a finn nyelv között. Ugyanakkor a magánhangzókat illetőleg a két nyelv között nincs lényeges különbség. Abból, hogy a magánhangzók valamennyien egy őstől származnak, az is következik, hogy nem lehetek az ember első hangjai, mert nem leheteti más-más önálló jelentésük. Ugyanis csak őshangnak lehetett önálló jelentése.

Az eddig elmondottak, természetesen nem képezhetnek bizonyítási anyagot. A kérdésnek erről az oldalról való teljes megvilágításához nem is állnak rendelkezésünkre megfelelő segédesszók. Ezért mindaz, amit eddig elmondunk, csak arra szolgál, hogy megközegezzük belőle a következő feltevést (hipotézist):

Az ember a hangos beszéd kezdeti korszakában önálló értelmű hangokkal fejezte ki mondanivalóját. Ezek az önálló értelmű hangok mássalhangzók voltak. A mássalhangzók egy része a keletkezés sorrendjében megelőzte a magánhangzókat. Az ember első hangjai a K, L, M, N, P, T, V. A magánhangzó csak akkor jelent meg, amikor az ember ezeket az önálló értelmű mássalhangzókat a magánhangzó segítségével szavakká kezdte összekapcsolni. Először a nem artikulált ősmagánhangzó jelent meg, belőle fejlődtek ki az összes magánhangzók. Az első szavak értelmét a bennük előforduló mássalhangzók határozták meg. Ha a nyelvhasznítás segítségével sikerül az ember legősibb szavait felkutatnunk, akkor a szavak jelentéséből a bennük előforduló mássalhangzók jelentésére is következtethetünk. Az összes nyelvek hangrendszere általában egységes irányban fejlődött az ősi K, L, M, N, P, T, V mássalhangzókól és a nem artikulált ősmagánhangzóból, s a fejlődésnek különböző fokáig jutott el.

A nyelv keletkezésének kutatásában ebből a feltevésből indulunk majd ki, s megkíséréljük a feltevés helyességét igazolni. Abból, hogy a nyelvek hangrendszere hasonló módon fejlődött, nem lehet arra következtetni, hogy egy ősnnyelvből származnak mindazok a nyelvek, amelyeknek hangrendszere a hangok fejlődésének ilyen folyamatába beleilleszthető. Ugyanis lehetséges az, hogy a nyelvek hangrendszere azért fejlődött hasonló módon, mert a beszélszervek minden embercsoportnál hasonlóak voltak a megszólaláskor, és hasonlóan is fejlődtek a nyelv fejlődése folyamán. Tehát feltehető, hogy az Európában élő embercsoport tagjai is ugyanolyan hangokat ejtettek ki először, mint a valamelyik csendesóceáni szigeten élő embercsoport tagjai, mert beszélszerveik hasonlóak voltak, s a hangos beszéd kezdeti korszakában, de fejlődésük folyamán is hasonlóan működtek. Sőt ezenkívül még az is valószínű, hogy a különböző embercsoportok egymástól függetlenül ugyanazokat a fogalmakat nevezték meg először, s így a nyelvek őállapotának azonos vagy hasonló jelentésű szavai azonos vagy hasonló hangzásúak is lehetnek a nélkül, hogy a nyelvek közös eredetűek lennének, mert minden embercsoportnak ugyanaz a néhány hang állt rendelkezésére, hogy azokból nyelvének első szavait megalkossa.

Szólnunk kell még a hangjelölésekről. Részen nyomdatechnikai nehézségek miatt, részben pedig azért, hogy a nyelvi kérdések iránt érdeklődő nem nyelvész olvasók is figyelemmel kísérhessék mondanivalónkat, nem használjuk a nyelvészeti munkában szokásos bonyolult hangjelöléseket. Hozzájárul ehhez az a titkos remény is, hogy az olvasók közül néhányan kedvet kapnak a nyelvészeti kutatásra. Ezért a legegyszerűbb módon akarjuk megoldani a hangjelölést.

Az egyes nyelvek szavait úgy írjuk, ahogy az illető nép írja, s ahol szükség mutatkozik, a következő hangjelöléssel adunk magyarázatot (zárójelben a magyar betű): Č (cs), Dž (dzs), Dj (gy), Lj (ly), Nj (ny), Š (s), S (sz), Tj (ty), Ž (zs). A finn szavakban s = sz, ä = nyílt e, e = zárt rövid e (embər), y = ü.

Rippl-Rónai József

Szomorú Friss István

Egy élet rendje

Marcel Arland: A rend, regény.
Novo Pokolenye kiadás, 1954

Az első világháború utáni évek Franciaországában vagyunk, tanúi egy hiábavaló életnek, amelyet legyőzött a kérlelhetetlen rend. Gilbert, a regény főhőse, ellensége és rombolója szeretne lenni a polgári társadalomnak. Ő talán sejtette, hogy az új emberi közösség csak szűztisztta, humánus talajból fakadhat. Örökös lázongásában kamaszkodás és idealizmus is van, de ki meri mondani a végső, legigazibb szavakat. Börtönbe kerül, s kiszabadulása után áldozata lesz a kispolgári élet gőzhengerének. Erzi, hogy az ilyen élet nem neki való, érzi, hogy eltávolodása a harctól, önmagától ismeresse sodorta, de nincs annyi ereje, nem is kerül olyan helyzetbe, hogy visszataláljon a lázadáshoz. Otthagyja állását és szerelmét, s tengerentúltra megy. A délamerikai őserdőkhöz sulyosan megbetegedik, hazatér, s az egykori forradalmár „ágyban, párnák közt” hal meg.

Ezt a regényt a belső élet akarata és a külvilág kényszere „viszi”, viszi egy tökéletes, de akkor elérhetetlen, szinte csak a tudat alatt élő cél felé. Az olvasó a valóság erőit érzi a regény minden oldalán, s nem Arland irányító kezét. A mű központi problémája: meg lehet-e találni az igazság nyugtató boldogságát? Gilbert ezt keresi, éppen úgy, mint a legtöbb fiatal párisi intellektuál. Anarchisták, szocialisták, futuristák vitáznak, meg akarják győzni egymást a zsufolt Rotonde kávéházban, kutatják az igazi utat, világot megváltó tetteket áhítanak, de semmit sem találnak, s a csalódás rájuk erőszakolja a megszokás életkereteit. A környezet gyakran eszünkbe juttatta Ilyés Gyula „Hunok Párisban” című regényének hangulatát és Sinkó „Optimistáinak” alakjait.

„Minden bölcs gondolatban van igazság, de ha kell, mind kicsúfolni, egyet sem elfogadni mindaddig, míg meg nem találom azt a gondolatot, amelyre születtem” — írta naplójában, egészen fiatalon, Gilbert, de ezt a gondolatot haláláig sem találta meg. Az ő élete a lét mély értelmének, beteljesedésének keresése, útja a lázadó emberé, egészségesebb, mint Raszkolnyikové, de erőtlenebb, engedékenyebb, mint Jaques Thibault-é, mert Jaques a humanizmus és béke nagy csatájában esett el, Gilbert halálos kór fektette kétvállra. Mintha tudta volna, mi vár rá, amikor elszökött otthonról, a Páris felé robogó vonatban ezt írja naplójába: „Mindenek előtt: örökre lemondani a boldogságról.”

Gilbert és bátyjának, Justin-nek összeütközésében vannak hasonló mozzanatok, mint a Thibault-testvérek ellentétében. Justin tehetséges orvos és ügyes politikus, jól játssza szerepét, sikeresen illeszkedik be a polgári keretekbe, mindig megérzi, merre fordul a politika árája, előre siet, s az idő őt igazolja. Miniszter lehetne, de öccse „politikai kilengései” sokat ártnak neki. Justin megtalálta élete célját, a

boldogság egy fajtáját: saját jólétét, melynek ára — lemondás a közösség érdekeiről.

Renée — Gilbert gyermekkori nagy szerelme — először Justin felesége lesz, de otthagyja, Gilbert-rel él egy ideig, majd visszatér az urához. Örök asszony ő, akiben a lázak nem csapnak az égig, boldogan éli asszony-életét, ezért tud végülis jobban alkalmazkodni Justinhez. Sokkal műveltebb, semhogy nyárspolgárrá váljon, de a megelégedettség úrrá lesz rajta.

Az idő megköveteli, hogy Gilbert-t a lelkiismeret és a forradalom ítélőszéke elé állítsuk. Áruló? Elítélhetjük-e visszavonulása miatt? Barátai, nagy lázadása után, hátat fordítottak neki, Philippe, aki legközelebb állt hozzá, öngyilkosságot követett el, Renéevel szakított. A célok elhomályosodtak Gilbert előtt, s ő hűtlen lett hozzájuk. A felkelés lángja elaludt benne, lehetetlenné tette önmagát, menekülnie kellett — erre kényszerítette a társadalom fejlődésének és inerciójának ereje. Őt a valóság győzte le, az a valóság, amelynek annyiszor fittyt hányt. Elvesztette a csatát, de akkoriban minden ilyen csatát vereségre ítélt az Idő. Bukása érthető, megokolt, elkerülhetetlen bukas az évek és a földrajzi helyzet ütközőpontján. Ahogy elvesztette a harcot, el kellett vesztenie lelkét és törékeny testét. Ilyen egyszerű cölög a halál. De Gilbert mögött maradt egy kérdőjel: hol van itt az igazság rendje? Gilbert lázadó fiatal-sága, romboló dühe és Justin nyugodt, kispolgári élete között választani kell.

Az események és jellemek nagyszerű ábrázolása mellett a Rendnek van még egy értékes sajátossága: ritmusa. A regény Gilbert ifjúkori kirobbanásainak szaggatott, nyugtalan ritmusával kezdődik, majd a készülő forradalom dübörgésével folytatódik. A következő rész, a „Kedves órák” Renée és Gilbert szerelmének rapzódíája, eleinte csupa láz, később azonban, Gilbert elhidegülésével nyugodtabb, kiegyensúlyozott lesz a ritmus, a mondatok is kihűlenek. Az utolsó rész, egy élet kimulása, amelyet ritkán ráz fel egyhangúságából egy-egy fájdalom, olyan, mint maga a halál.

Lektor

Vallomás egy nemzedékről

Wolfgang Borchert elbeszélései,
Omladina kiadás, 1954.

Valakit kétszer halálraítélt a hadbíróság. Valaki megjárta a keleti és nyugati front golyóviharait, megjárta a koncentrációs táborok halálútjait. Wolfgang Borchert. Az Igazság halálraítélt egy nemzedéket, és Wolfgang Borchert kegyelmet kér számára. Wolfgang Borchert a német nép lelkiismerete, gyóntatója és bírja. Az ő vallomása egy nemzedék vallomása, nem, az egész népé. Szavát nulliók sóhajtják, üvöltik és súgják. Flni akarnak. Szeretni.

Huszonöt éves volt, amikor meghalt, pedig élnie kellene. Egyetlen, vastag kötetbe gyűjtötték összes műveit, elbeszéléseket, verseket, s talán nem is kellett volna többet írnia, elmondta már nemzedékének vallomását — ez volt az ő feladata. Megnyitni a süket füleket, a vak szemeket: egy nemzedék sikolyát meghallani, egy földig rombolt hazát meglátni. Négy száz oldalas könyvével Borchert beírta nevét a német irodalom történetébe, Thomas Mann, Arnold Zweig, Reiner Maria Rilke, Remarque és a többi nagy mellé.

Nem mindennapi értelmünkben vett elbeszélések Borchert művei. Sokszor lehetetlen megállapítani, hol végződik bennük a próza és hol kezdődik a költészet, s habár formailag ebben a könyvben nincsen dráma, mégis az egész könyv egy dráma, a német háborús nemzedék drámája. Néhány hónap alatt írta, rohanta műveit Borchert, súlyos betegen, ágyban, mintha érezte volna az idő sürgető szavát, a halál közelgő hideg szellőjét. Minden benne lévő életet és erőt, lázadást és követelést elbeszéléseibe öntött, — hörögve, dadogva, zokogva. És meg tudta rázni az alvó lelkiismereteket. Volt fasiszta őrmesterek írták neki, hogy művei segítettek levetkőzni a multat, az átkokat, a mérgező ideológiát, a barbárságot. Borchert fogalom lett és lobogó.

Csodálatos elbeszélései bennünket is megtanítottak másképp nézni egy, önmagunkban s a világ előtt már halálraítelt nemzedékre. Mi hiszünk neki, amikor azt mondja: „A mi kiáltványunk a szeretet... Mégis, mégis: Ebben az örült világban mi ismét, mindig ujonnan szeretni akarunk!” A háborús és háborúutáni német élet vallomása Borchert minden szava, s nekünk el kell gondolkodnunk szavain.

A lerombolt országban csak a pusztulásnak vannak emlékei, csak fájdalom, kétségbeesés virágzik az elhagyott házak égbemeredő kéményein. Sehol egy mosoly. Borchert nem látja, csak egyetlen elbeszélésében tud egy kissé mosolyogni, akkor is szenvedve, szenvedő emberek miatt.

Amilyen az az élet, amelyről vall, olyan a hangja is Borchertnek. Sokat tanult az expresszionistáktól, de stílusa így is egyéni, megragadó, erőteljes. Lázás, nyugtalan, vérzik, forr, dühöng, mégis simogat, mégis annyira emberi. Néha olyan, mint egy gyászinduló, máskor az életbe vetett hit oratóriuma.

Wolfgang Borchert. Ezt a nevet nem lehet elfelejteni. A világtörténelem tragikus pillanatainak művésze ő, aki az emberek szívéből farragta nemzedékének költőit, nagy, confessióját.

Lektor

Embtertelenség

Franz Kafka: Átalakulás, Epoha-kiadás, Zágráb, 1954.

Georg Samsa kereskedelmi utazó arra ébred egy reggel, hogy utálatos kukaccá alakult át. Franz Kafka, a „Per” és a „Kastély” szerzője kortünetet állít elénk ebben a kis könyvében. Az ember elveszti emberi jellegét, állatá, csúszómászóvá alakul át. Túlzottan merésznek tekinthető az az állítás, hogy az „Átalakulás” allegória, de ha alaposan elemezzük, rájövünk a regény tételének igazi értelmére. Georg Samsa

állandóan nyomás alatt él: azért kell holtfáradtra dolgoznia magát, mert szülei nagyobb összeggel tartoznak cégfőnökének. A munka idegen számára, főnökének szemét látja mindenütt, amint fenyeget. És kiért dolgozik ő? Szüleiért és hugáért, keresetét ők költik el. Meggyűlöli a munkát. Kukaccá változik. Felesleges azt magyarázni, hogy egy ilyen eset a valóságban lehetetlen. Felesleges betegességet ráfogni Kafkára: nem ő volt a lehetetlen és a beteges, hanem a kor és a társadalom, amelyben élt. Ezért emelnek ismeretlen bírák kideríthetetlen bűn miatt homályos vádat Joseph K. ellen a „Perben”, ezért hiábavaló K. mérnök minden kísérlete, hogy bejusson a titokzatos kastélyba, s végül ezért változik Georg Samsa kukaccá.

Franz Kafka, a mai nyugati fiatal írók bálványa, a rettegés, megoldhatatlan problémák és az embertelenség ábrázolója. „Átalakulás” című regényének bizarr témája a polgári társadalom válságos pillanatainak, a tipikus kispolgár lelkivilága összeomlásának eredménye. Dokumentuma, természetesen rendkívül szubjektív dokumentuma, egy letűnt kornak, amelynek nyomain, hátravetett árnyékai bennünket is kísértének néha.

Lektor

Parasztkirályság

(Németh István elbeszélései)
(Testvériség-Egység kiadása)

Inges-gatyás, heje-hujás, megmosdatott, bazsalikom, árvalányhajás parasztképeket festettek elénk valamikor, csendes idillt, ahol — a valóságban aligha történt meg ilyen — a Kádár Katák boldog és csinos feleségei lettek a Gyula Mártonoknak. Azután Móricz Zsigmond jött és ahogyan ő belenézett a falu életébe, rögtön szikrákkal és villamossággal télt meg minden kuckó ottan, az ember máshol le nem vezethető alkotó szenvedélye robbant bele a szilajságba, a vérbe, a kéjbe, a szenvedélyekbe. Belesimult ez a kép abba a századvégi vitalista, életes szemléletbe, amelyre akkor az írástudók esküdtek. És ha nem számítjuk ide az olyan „irodalmi” közjátékot mint amilyen a Göre Gáboré is, alig találunk még említésre érdemeset.

Németh István úgy indult, hogy újat mond majd el a parasztságról, a mi parasztjainkról, itt Vajdaságban. Bácska szívéből szívta íróságához az éltető vért, a megszólalásra kényszerítő paraszti élményeket. Első írásaiban érezni még, hogy latolgatja a lehetőségeket: Móricz Zsigmondosan nézzen-e be a falusi házak ablakain, vagy dobjon mindent félre, álljon a saját lábára, ne tekintgessen se jobbra, se balra, hanem csak élményei szavát figyelve adja úgy tapasztalt meglátásait, ahogy azok földeregték nyiladozó értelme előtt, ahogy belevésődtek ifjúságának hajnalán a markáns paraszt-arcokkal egyetemben.

Németh István az utóbbit választotta. Igaz, hogy így írásai veszítettek művésziességükből, a szerkezet nem mindig klasszikus tökélyű, a cselekmény vonalvezetése a fokozás nem mindig arányos, a stílusa is egyetlen, kidolgozatlan. De nyers erejűnkben villannak fel, bontakoznak ki a biztos szemmel meglátott és

biztos kézzel megragadott és papírra vetett emberi arcok, sorsok, törekvések, vágyak, hangulatok, a parasztéletforma évszázados kereteiben hánykódó, az azt áttörni akaró és áttörő parasztok, ébredve és nyújtózkodva, hunyorogva és szemlesütve ujjaszületett társadalmunk fényeiben. A parasztság életének ezek az új, eszmei jellegzetességei feszítették szét Németh István elbeszéléseiben a műfaj kereteit. Sajnálunk kell azonban, hogy Németh Istvánhoz, az ábrázoló és hangulatteremtő íróhoz nem emelkedett fel a műfajt teremtő Németh István is. Mert nem tudta megteremteni a témákhoz és az ábrázolás erősségéhez méltó keretet. Ez az igény azonban csak rejtett lehet még egy íróval szemben, akinek most dobták ki frissen a nyomdagépek első kötetét.

De a kötetbe foglalt elbeszélések arról is hírt adnak, hogy írójuk válságban él, megrekedt, ahogy ezt a jelenséget az írók egymás között mondani szokták. Nem Németh István témáiról van szó. A bomló formák, széteső keretek azt bizonyítják, hogy az író elvesztette uralmát fölöttük, felborult az a láthatatlan egyensúly, az a biztonságérzet, amely fennállt az író és élményvilága között, amelyet a kritikus ugyan megérzésének és hallásának lebegő mérlegén észrevesz, de az író sokszor alig figyel fel rá alkotás közben, főleg ha nem bibelődik formai problémákkal, mert azok szokták először is felszínre dobni az írónak belső válságát. A kötet elbeszéléseinek egy része erről a Németh Istvánról beszél. Ehhez csatlakozik még a megcsappant műgond, az elnagyolt ábrázolás, a szétfutó végkifejlődés, sokszor az erőszakolt pointe, a felszínes stílus-megoldás.

És mégis, e jelek ellenére is, Németh István elbeszélései szuggesztívek, minden elbeszélésében feltűnik egy-két kép, egy-egy remek jellemzés, pompás részlet, amely megragadja az olvasót, belemar képzeletébe, munkára serkenti azt és így

az olvasó mintegy kiegészíti az írást ott, ahol az vesztit iramából, csökken benne a közlés intenzivitása, ellanyhul és nem tartalmazza már az író élményeinek teljében megalkotottakat. Ilyen írói remeklésnél az ábrázoló művész mesteralkotásánál érezni igazán, hogy Németh István olyan elsőrendű, annyira igaz és mély parasztélményekkel rendelkezik mint senki itt nálunk írói körökben. Ilyenkor lehullik minden vérszegény részlet és megjelennek parasztjaink a maguk igazi valóságában: borostásan, pálinkásan, gond- dal és szenvedélyekkel téteztetten, félénken vagy bátran, ahogy családi örökségük beléjük gyökerztette szemléletmódjukat. Levegő után kapkod- va és harsogóan élve, lélegezve. Kicsit sután — ostobán a rájuk szakadó sok újtól, a körülöttük növő, haragoszöld új, szocialista élettől, amely nem nézi a jelent és a jövőt pár hold barázdájá- nak horizontjából, hanem mélyen beleszánt és gyökerestől kitép mindent ami korhadó, régi, burján és gaz ebből a „parasztkirályságból”, és amely új és friss, éltető nedvvel teli humuszba új magvakat akarja aratásba szökkenteni. És a boldogan kétkézzel a szocializmusha kapaszkodó parasztokat látnak, akik felmérték már önma- gukat és helyzetüket. Ilyenkor érezzük, hogy Németh István olyan emberismerő, annyira ismeri parasztságunk életének minden csínját-bínját, annyira agyába vésődtek élményei, hogy azokat ha lemeztelenítve mondja is el, már akkor is él- nek, már akkor is elbeszélések, mert az életet tartalmazzák, a mi embereink életét hozzák.

Következik mindezekből, hogy a kötetbe fog- lalt elbeszélések értéke egyenetlen, kiegyensú- lyozatlan, az író Németh István arcéle még nem kiforrott, nem markánsan vetődik elénk elbeszé- léseiből. De néhány részlete bizonyítja, hogy Németh István szenvedélyes szeretettel végzett kutatómunkájának érett, művészien kiforrott gyümölcseit bizton várhatjuk.

Bori Imre

Rippl-Rónai József

Családunk

Rippl-Rónai József

(1861-1927)

„Ha mi ezért voltunk,
Ezért bolondultunk
S nagy igazolásra
Vérrel ezért hulltunk,
Ezért nyílt a lelkünk:
Kutya a magyarság
S a lelkünk
S nincs oly komisz sors, mit
Meg nem érdemeltünk.”
(ADY ENDRE: Hát ezért bolondultunk?
Rippl-Rónai Józsefnek ajánlva.)

Rippl-Rónai művészete a modern polgári festészet, a francia postimpreszionista törekvésekből kinövő új festői látás- és ábrázolásmód első jelentős magyar eredményeit tartalmazza. A magyar festészet európaizálódását örökíti meg hatalmas életműve. Fáradhatatlan, nagyerejű, önálló egyéniség volt, bátran, merészen szakított a magyar festészet uralkodó ízlésével, a bénító, fejlődésképtelen akadémizmus hagyományaival és a nagybányai naturalizmus egyhelyben topogó vidékiességével. A kilencvenes évek európai festészete metropolisában, Párisban ébredt önmagára és ismerte fel a modern képalkotás törvényeit, a szeszély és az állhatatlanság, a meglepetések és az elmélyülés jellegzetességeivel telített új francia festészet. Székely Bertalan sívár, szürke mesterembereket teremtő iskolája után, szemében még a Benczúr-féle „történelmi” festészet pompázó semmitmondásával, ragyogó, mozgalmas ürességével és „dekoratív” lomtárával — Degas, Monet, Renoir, Toulouse-Lautrec, Maurice Denis, Odilon Redon, Bonnard és Vuillard Párizsát látja maga előtt.

A művészi forrongások kora ez nemcsak a festészetben, hanem az irodalomban, építészetben, szobrászatban, iparművészetben, s ahova tekint mindenütt csoportok, mozgalmak, manifesztumok, új, kérészetű folyóiratok, új kiállítási szalonok, amelyek tulajdonosai reális érzékkel rendelkező üzletemberek (nemsokára tekintélyes vagyonnal „jutalmazták” meg önmaguk mecénási gesztusait); képkereskedők, kávéházi asztaloknál üléső szerkesztőségek, műkritikusok, próféták és „megszállottak” egész raja — és mindez mélyen beleágyazva a századforduló Franciaországának társadalmi harcokkal, politikai küzdelmekkel és egzisztenciális bizonytalanságokkal felszántott és megmunkált talajába; egy percre az a látszat, mintha a megújhódás előtt álló francia társadalom előhírnökeit ismét írók és művészek között kell keresni. A szimbolizmus költészeti programmá lett Moréas manifesztuma óta; Verlaine Rimbaud, Mallarmé, Laforgue írói teljesítménye most nyer elismerést, s már feltűnnek a fiatalok is: Valéry, Gide, Julien Benda, Jules Renard. A francia polgári közvéleményt a nagy

botrányok és afférok után (a Panama-botrány, a Dreyfus-affér) — az irodalom, a színház, a zene (Debussy most lép fel), a képzőművészet foglalkoztatja. A Revue Blanche, a La Plume, a Mercure France alapításának a korszaka ez.

Egy félfeudális ország mozdulatlanul tespedő, vármegyei és kurtanemesi életstílusából — nyugtalan, nagyvárosi és forrongó közegbe kerül most Rippl-Rónai; a milléniumot ünneplő díszmagyaros, imperialista ábrándokat dajkáló és ezeréves tradíciókon elmerengő „úri” Magyarországból a francia polgári társadalom Voltaire óta minden ódiságát és hagyományt megvető, cinikus és szellemes, friss és eleven életszemléletéig jutott el. S ez a nehézkes, „ringatozó, lebegőjárású, tagbaszakadt ember, aki elbillent fejével, mosolyogva, helytelen hangsúllyal nyomorgatja a francia nyelvet, a magyar festészet első nagykövete lett Párisban. Kitűnően végezte feladatát. Tehetségével, „vonzó, szíves, szeretetreméltó” modorával megnyeri a legkiválóbb festők barátságát. Öszinte és nagy barátság fűzi össze Maillével, a modern európai szobrászat kiváló alakjával. „A vele való barátságom — írja Emlékeztéseiben — csak fokozta bennem azt a művészitvallást, melyet ma is vallok, s mely, hiszem, minden műértő szemében tiszta, igaz érzésű, önálló meggyőződéssé fejlődött.” Renoirt, Degast, Rodint csak látásból ismerte, de a többiekkel Gauguinnal, Lautrec-kel, Denis-szel, Vuillard-ral és Bonnard-ral naponként találkozik, rendszerint a Revue Blanche szerkesztőségében, Thadée és Stefan Natansonéknál.

Emlékeztéseiben egész sor érdekes mozzanatot örökített meg a francia festészet „hőskorából.”

Két érdekes visszaemlékezést, Cézannal és Gauguinnal való találkozását érdemesnek tartom ideiktatni.

„Cézanne-nal csak egyszer beszéltem, meglátogatva őt műtermében... Csupán egy régi, olaszos szép női aktrajzot és egy a falon ferdén egy szöggel, keret nélkül felfüggesztett — olajnyomatot láttam műtermében. (Cézannera nagyon jellemző az a rendkívül érdekes és majdnem érthetetlen dolog, hogy az olajnyomatokat szerette). A szót nehezen adta ki magából, különösen ha művészekről kérdeztem. Talán följegyzésre méltó ennek a kétségtelenül nagy művészeknek az a disztinkciója, melyet három egyformán homloktérben álló nagynevű festőről mondott: Puvis de Chavannet „egy igen nagy művésznek”, Renoirt csak „tehetséges embernek” ítélte. Gauguinnal való véleményét is akartam tudni, de erről kicsinylőleg nyilatkozott: „Nem ismerem — mondta — azt az urat”, — pedig ismerte. Különös, hogy viszont Gauguin bámuló szeretettel csüngött Cézanne művein.”

Amikor Gauguin-nél járt, aki akkoriban tért vissza először Tahitiből, a festő műtermében találta a zongorázó Leclercque-t, a padlón heverő Ruinard-ot, a költőt és a művész sárga-fekete bőrű kedvesét, akit Tahiti szigetéről hozott magával. „Gauguin maga éppen az ágy lábánál fáradozott: Ily módon reprodukálta az ő tipikus fametszeteit... Sikertelenségéről panaszkodott. Képei akkor Duran-Ruelnél voltak kiállítva, de nem vásárolták. Hogy mennyire szerette ez a művész a függetlenséget, bizonyítja az, hogy Durand-Ruel 10.000 frank évi járadékot ajánlott fel neki, hogy neki dolgozzon, és nem fogadta el.”

Rippl-Rónai ebben a környezetben is megtudta őrizni eredetiségét, egyéni hangját. Párizs felszabadítólag hatott rá: témaválasztásban, képszerkesztésben, az anyag megmunkálásában és a festészeti technika alkalmazásában is egyre inkább érezni a kötetlenséget. Már 1897-ben ezt írja haza Párizsból:

„A jövő hó végén Bing-nél mintegy 50—60 művet állítok ki az újabb termékekből. Vagy 20 magyar tájkép — éjjel —, himzések, nagy, életnagyságú portrék, olaj és pasztell, aquarellek és végül néhány majolikaszerű email dekorációt.” (Bizonyára ő volt az első magyar festő, akit a magyar táj éjszakája festőileg foglalkoztatott!) Később, Maiollal együtt egyre többet kísérletezik a faliszőnyeg problémájával. Nemcsak a tervezés, hanem természetesen a kivitelezés is érdekl. Rippl-Rónai a sűrű, hosszú öltéseket kedveli, szőnyegei keményszövetűek. Rajzban és színben dekorativitásra törekszik. Ekkor kezd foglalkozni litográfiával is. Egyik levelében erről írva, megjegyzi: „Már tíz év óta búvárokodom a franciákkal egyidejűleg, akik tulajdonképpen kezdték (Chéret-vel az élen). A mi kis csoportunknak majdnem minden tagja csinált tíz évvel ezelőtt már a Revue Blanchnak egy-egy litót, mint Párisban röviden mondani szokták. Van is egy külön kiadás tisztán ezekből a könyvmotókból, mint a Revue Blanche kiadása: Valloton, Vuillard, Bonnard, Denis, Seruzier, Redon, Roussel, Rippl-Rónai, Ibels, Lautrec, Ransontól.” Anyagban is szívesen és gyakran nyúlt az egyszerű és hatásos, a dekoratív megmunkálást biztosító anyagokhoz.

Közben nem feledkezik meg hazájáról. Levelei teli vannak tervekkel: egy haladószellemű, modern művészeti folyóirat elindítása, a Műcsarnok reformálása, a modern festők mozgalma és közös kiállításai (később majd, 1908-ban, meg is alakul a Műcsarnoktól különváló művészcsoport Magyar Impresszionisták És Naturalisták

Köre névvel (rövidítve: Miénk); tagjai között találjuk Szinnyei Mersét, Vaszaryt, Kernstokot, Fényest és a nagybányaiakat). Nem egy levelében alaposan, bíráló szemmel elemzi a hazai művészeti élet kérdéseit. Szétválasztva a konvencionális irányzat híveit a modernektől, megkísérli a modernnek csoportos kiállításait szervezni. A vállalkozásnak alig támad visszhangja.

„Szinnyei nem dolgozott, — panasolja —, a nagybányai impresszionisták felcsaptak bibliai szentkép-festőknek (egy szóval felöltöztetett és levetkőztetett modellekben gyönyörködtek), a szobrászok lélekölő pályázatokra pocskélták el idejüket...”

Van nálunk sok tehetség, de kevés az ízléses művész. Igaz, hogy ilyen lassú haladást észre lehet venni (ez is jobb, mint a semmi, szó sincs róla. Epp úgy, mint a politikában). De hát ez minden, csak nem művészi megnyilatkozás. Az írók is elcsenevésznek, az építészetben sincs köszönet. Nem a szív és a lélek megnyilvánulása ez, hanem a divatos hóbort jele. Ha nem volna mostanában divat, más divatot követnének. Bizony ezek megbízhatatlan források. Gerinctelen alakok. Ezért lehetetlen nálunk zöldágra vergődni. Önálló megfigyelés, önálló ízlés, igazi meggyőződés, amelyre építeni lehet, alig akad.”

Több mint egy évtizedig él Párizsban. Amikor hazatér, művészete nem talál megértésre. Képeivel vihart kavart; támadták és agyonhallgatták. Pedig ekkor festi nagyszerű interieursorozatát Placsek bácsival és finom pasztell-arcsképeit. Az egyetlen művész volt, aki friss eleven vért hozott a magyar pikturába; egyszemélyben volt a magyar festészet „Cézanneje, Gauguinje, még az is, amit jobb értelemben vett impresszionizmusnak lehet nevezni, még Vuillard és Bonnard stb. is.”

A legnagyobbakkal indult, a modern festészet forradalmáraival, de sohasem tudott eljutni egy Cézanne bátor és merész következetességéig a természet átlényegítésében, fokozásában, s nem tudott felemelkedni Gauguin szintetikus és dekoratív, stílussteremtő, a motívumoktól és témától absztrahált festészetének kifejező erejéig.

Ezért érezzük ma is életművét befejezetlennek, csonkának. Művészi és emberi tragédiájában Just Zsigmondok és Ady Endrék sorsának kísérő-motívumai zengenek újra fel: a magyar tehetség pusztulásának és hullásának fájdalmas hangjai.

A magyar művészet legnagyobb alakjai, tragikus alakjai között áll Rippl-Rónai József is.

(b.)

Kiadja a Vajdasági Magyar Kultúrtaács, Noviszád — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Noviszád, A. Rankovicsa u. 19/I. — Postafiók: 160. — Telefon: 20-63. — Postatakarékszám: 300—T—275. — Előfizetési díj: Egy évre 500 din., fél évre 260 din., egyes szám 50 din. — Lapzárta minden hó 10-én. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza.

Készült a szubotícai „Minerva” nyomdában.

Mondjuk el
ismerőseinknek,
barátainknak,
hogya

KÖNYVBARÁTOK KÖRE

a jó könyvek mellett a következő kedvezményeket nyújtja:

200%-os engedményt a könyvek bolti árából;

részletfizetési könyvbeszerzést;

ingyenes illetménykötetet

állandó áruhitelt;

minden könyvvásárlásnál előbbségi jogot.

Azonkívül minden könyvbarát díjtalanul megkapja
a Testvériség-Egység könyvkiadóvállalat új
könyvjegyzékét, illetve A KÖNYVBARÁT
címmű értesítőjét, amely egyben irodalmi
tájékoztatóul is szolgál.

**A kiadónál a következő irodalmi művek
kerülnek sajtó alá:**

Ady összes versei

Török Gyula: A porban

Majtényi Mihály: Bige Jóska házassága

Herceg János: Anna búcsúja

Megrendelhető:

Testvériség-Egység kiadóvállalatnál, Noviszád, A. Teodorovics 11

Telefon: 26-33 és 23-02 - Postatakarékszám 300-T-251

A haladó gondolat könyvei

Vásza Pelagics

A józanész elmélkedése

A kor egyéb kérdései között ott szerepel a vallás és az egyház problémája. A ma embere meggyőző érveket vár. Vásza Pelagics lelkes és klastromfőnök őszinte vallomása érdekes és tanulságos olvasmány, ma épp olyan frissen hat, mint hetven évvel ezelőtt első megjelenése idején.

SZÉPIRODALOM

Németh István

Parasztkirályság

A fiatal író első elbeszéléskötete messze felülemelkedik a kezdők minden fogyatékoságán. Németh István kint él falun, a paraszti életet olyan hitelesen mutatja be, mint eddig nálunk még senki.

Kaffka Margit

Színek és évek

A legtehetségesebb asszonyíró első nagy regénye a századforduló emberi és társadalmi válságainak nagyon mély képe. Az író így ízen benne a következő nemzedék leányaihoz: „Kisleányaim, lelkeim, ti csak tanuljatok, minden áron, mindenáron...”

M e g r e n d e l h e t ő

a **Testvériség-Egység** könyvkiadóvállalatnál

Novisád, Teodorovics utca 11.

Telefon 26—33, 23—02

Postatakarék számla: 300-T-251.